

FUNDACJE KOŚCIELNE KRASIŃSKICH NA MAZOWSZU. ZARYS PROBLEMATYKI

Abstrakt

Fundacje kościelne Krasińskich na Mazowszu to przede wszystkim kościoły w rodowym Krasnem. Do największych fundatorów kościołów z rodu Krasińskich możemy zaliczyć wojewodę płockiego Jana Dobrogosta Krasińskiego, który ufundował dwa barokowe kościoły w Węgrowie (franciszkanów reformatów i kościół farny), oboźnego królewskiego Kazimierza Krasińskiego, który ufundował kościół w Krasnosielcu i fundatora kościołów w Opinogórze i Pałukach – generała Wincentego Krasińskiego. Warto też zwrócić uwagę na zakonnice z rodu Krasińskich, które brały udział w fundacjach klasztornych jak, w przypadku fundacji przasnyskich bernardynek, pierwsza przełożona tego klasztoru (1622) Anna lub Marianna Krasińska, zaś, benedyktyńska toruńska Elżbieta Krasińska (zm. po 1643 r.) była wśród pierwszych sióstr udających się na fundację benedyktynek do Drohiczyzna w 1623 r.

Słowa kluczowe: Krasińscy, Mazowsze, Kościół, parafia

Ród Krasińskich

Krasińscy byli szlachtą mazowiecką, ich gniazdo rodowe to Krasne w ziemi ciechanowskiej. Piastowali wiele zaszczytnych urzędów, zarówno państwowych jak i kościelnych, byli wojewodami, starostami, generałami, biskupami i prałatami. Protoplastą rodu Krasińskich był Sławomir de Krasne herbu Ślepowron, o którym Adam Boniecki pisał:

*Najdawniejszym dziedzicem Krasnego, w aktach wspomnianym, jest Sławomir, któremu sąd ziemski ciechanowski oznaczył w 1372 r. granice Krasnego, od własności sąsiedniej Niedomysła. Tenże sam Sławomir z Krasnego, wspólnie z Krystynem z Drozdziń, nabył w 1377 r. Czernicę, w ziemi ciechanowskiej, od Pełki z Czernic. Sławomira synów dwóch: Rosław i Jasiek. Śmichna, pozostała wdowa po Jaśku (...)*¹.

Sławomir był fundatorem parafii i kościoła w Krasnem w 1380 r.², który z czasem stał się mauzoleum rodowym Krasińskich. Dokument, na który powołuje się Adam Boniecki to wyrok sądu ziemskiego ciechanowskiego z 15 marca 1372 r., który był przechowywany w Bibliotece Ordynacji Krasińskich, a został zniszczony w 1944 r. przez Niemców. Dziś znany jest tylko z przedwojennego katalogu autorstwa Adama Wolffa³.

Fundacje kościelne Krasińskich na Mazowszu nie ograniczały się tylko do tej jednej fundacji. Już w XVII wieku ród był na tyle znany ze swojej działalności fundacyjnej, że wizytki warszawskie odnotowały:

*Rodzina Krasińskich znaną była w kraju nie tylko z zamożności rodu i wielkich bogactw, ale przede wszystkim z pobożności dzięki której niejedna fundacja stanęła ich kosztem*⁴.

Oprócz kościoła w rodowym Krasnem, na Mazowszu ufundowali dwa kościoły w Węgrowie, a ponadto kościół w Krasnosielcu, Baranowie, Opinogórze, Pałukach, Radziejowicach i Zegrzu. Pierwsza fundacja sięga swoimi korzeniami XIV w., a ostatnia XIX w.

Fundacja w Krasnem na Mazowszu

Kościół w Krasnem na Mazowszu jest najstarszym z kościołów fundacji Krasińskich. Początki kościoła w Krasnem sięgają 1380 r., a jego fundatorem był protoplasta rodu Krasińskich Sławomir de Krasne herbu Ślepowron⁵.

Pierwsza wzmianka o parafii w Krasnem pochodzi z „Metryki Koronnej” i widnieje pod datą 1443 r., kościół był wówczas pod wezwaniem św. Jana Chrzciciela⁶. Była to świątynia drewniana i w takiej formie przetrwała do 1570 r. Chociaż prawdopodobne jest,

¹ A. Boniecki, *Herbarz polski*, t. 12, cz. 1, Warszawa 1908, s. 184.

² T. Żebrowski, *Kościół (XIV-początek XVI w.)* [w:] *Dzieje Mazowsza*, t. 1, Pułtusk 2006, s. 472.

³ Biblioteka Narodowa, A. Wolff, *Inwentarz Dokumentów Biblioteki Ordynacji Krasińskich*, k. 12, nr 25, sygn. Rps 8376 IV.

⁴ Archiwum Wizytok Warszawskich (dalej: AWiWa), Wyjtki z życia s. Marii Cecylii Krasińskiej, [w:] *Życiorysy sióstr 1654–1769*, s. 117.

⁵ T. Żebrowski, *Kościół (XIV-początek XVI w.)* [w:] *Dzieje Mazowsza*, t. 1, Pułtusk 2006, s. 472.

⁶ A. Borkiewicz-Celińska, *Osadnictwo ziemi ciechanowskiej w XV wieku (1370–1526)*, Wrocław-Warszawa-Kraków 1970, s. 67.

że w 1570 r. nie był to ten sam kościół, ale kolejny, również drewniany, wystawiony w tym miejscu przez potomków Sławomira. Możliwe, że ostatni drewniany kościół został wzniesiony w Krasnem przez Mikołaja Krasieńskiego w 1482 r. Bartosz Paprocki pisze, że Mikołaj fundował *ecclesiae parochiali in Crasne, coram Petro de Chotkovo episcopo plocen, roku 1482*. Za Paprockim tę informację powtarza Kasper Niesiecki⁸. Wiemy, że w 1570 r. kościół został przebudowany przez Franciszka Krasieńskiego (1525-1577), biskupa krakowskiego i podkanclerzego koronnego.

Hipolit Gawarecki podaje, że w 1570 r. Franciszek Krasieński, ufundował nowy, murowany kościół⁹. W 1826 r. podczas remontu kościoła odnaleziono kamień, który potwierdza fundację biskupa Franciszka Krasieńskiego, jak i rok 1570 jako jej datę¹⁰. Informacja o fundacji kościoła przez biskupa krakowskiego jest nieścisła. Jak już wcześniej wspomniano pierwszy kościół był ufundowany przez Sławomira de Krasne jeszcze w XIV w., możliwe, że w 1482 r. wzniesiono w tym miejscu kolejny kościół. Należy uściślić, że Franciszek Krasieński nie wystawił murowanego kościoła, ale ufundował murowaną nawę z wieżą ustawioną osiowo, zaś prezbiterium pozostało nadal drewniane. Bracia biskupa krakowskiego: Wojciech – kasztelan sierpecki i Andrzej – sędzia ciechanowski, ufundowali dwie kaplice boczne, murowane, odnotowane w 1609 r.¹¹ Kaplice były pod wezwaniem, pierwsza św. św. Andrzeja i Katarzyny, a druga św. Wawrzyńca. W 1575 r. miała miejsce reerekcja parafii i konsekracja kościoła przez biskupa płockiego Piotra Myszkowskiego¹².

Kontrowersje budzi rok ukończenia budowy kościoła, historycy podają tutaj dwie możliwe daty: rok 1570 i rok reerekcji parafii, czyli 1575. Wspominany już kamień odnaleziony podczas remontu kościoła, wskazuje na pierwszą datę. W tym wypadku chodzi nie tylko o datę podaną na tymże kamieniu, ale i o tytułaturę Franciszka Krasieńskiego: *Franciscus Krasieński Praep. Ploc. ac Vice Cancel. Reg. Pol. hanc ecclesiam ex fundamentis extruxit A.D. MDLXX*.

Jest on tytułowany jako prepozyt płocki i podkanclerzy koronny, brak zaś w tym miejscu tytułu biskupa krakowskiego. Franciszek posiadał prepozyturę



Ryc. 1. Jan Matejko, Franciszek Krasieński, biskup krakowski. Drzeworyt na podstawie medalu z 1574 r.

płocką w latach 1568–1574, zaś godność podkanclerzego pełnił do 1572 r. W tym samym roku został również biskupem krakowskim. Zatem napis musi pochodzić sprzed roku 1572, co każe nam przypuszczać, że data podana na kamieniu jest wiarygodna. Nieporozumienie w sprawie daty ukończenia budowy kościoła wynika z treści dokumentu erekcyjnego kościoła, w którym zapisano: *Ego Franciscus Krasieński de Krasne Dei Gratia Episcopus Cracoviensis*. Jednak dokument ten został spisany w drugiej połowie XIX w. przez proboszcza współczesnego Hipolitowi Gawareckiemu, co ten ostatni potwierdził: *dokument na pergaminie pisany przez terażniejszego proboszcza*¹³, chodzi o ks. Stanisława Długołęckiego. Po przebudowie kościół był świątynią jednonawową z dwiema kaplicami i drewnianym prezbiterium¹⁴.

W tej formie przetrwał do połowy XVIII w., kiedy to Jan Kazimierz Krasieński (1607–1669), wojewoda płocki, wraz ze staraniem o erekcję w Krasnem prepozytury kanoników czerwińskich rozpoczął przebudowę kościoła od strony wschodniej i powiększył grobowiec rodowy, który znajduje się pod kościołem. Prace budowlane były kontynuowane przez jego syna Jana Dobrogosta Krasieńskiego (1639–1717) starostę przasnyskiego, warszawskiego, opinogórskiego, od 1668 r. również (tak jak ojciec) wojewodę płockiego¹⁵. Zakres prac prowadzonych przez Jana Dobrogosta Krasieńskiego jest nieznany, ale wiadomo, że odpowiada on za budowę nowego prezbiterium na

⁷ B. Paprocki, *Herby rycerstwa polskiego, zebrane i wydane r. p. 1584*, wyd. K. J. Turowski, Kraków 1858, s. 406.

⁸ K. Niesiecki, *Herbarz Polski*, t. 5, Lipsk 1840, s. 364.

⁹ H. Gawarecki, *Pamiętnik historyczny płocki*, t. 2. Warszawa 1830, s. 100.

¹⁰ „Korespondent Płocki”, nr 14 z 5 lutego 1880, s. 3.

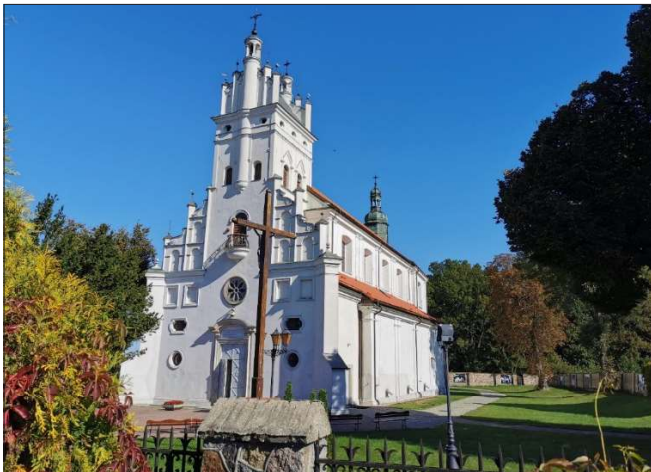
¹¹ I. Galicka, H. Sygietyńska, *Ciechanów i okolice*, [w:] *Katalog zabytków sztuki w Polsce*, t. 10, Województwo warszawskie, z.1, Warszawa 1977, s. 21-22.

¹² Archiwum Diecezjalne w Płocku (dalej: ADP), Krasne. Akta wizytacji 1844–1846, [b. syn.].

¹³ H. Gawarecki, op. cit., s. 101, p. 3.

¹⁴ ADP, *Akta wizytacji archidiaconatu płockiego z 1609 r.*, sygn. 5, k. 199-202.

¹⁵ A. Przyboś, *Krasieński Jan Dobrogost*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 15, Wrocław-Warszawa-Kraków 1970, s. 181.



Ryc. 2. Kościół w Krasnem fundacji rodu Krasińskich
Fot. W. J. Górczyk

przesklepionych podziemiach wystawionych jeszcze przez Jana Kazimierza Krasińskiego. Świadczy o tym kolejna konsekracja kościoła w 1684 r. już pod wezwaniem Podwyższenia Krzyża Świętego (dotąd był pod wezwaniem Jana Chrzciciela)¹⁶. Nowe wezwanie należy zapewne wiązać z faktem, iż w kościele znajdowały się relikwie Krzyża Świętego, po raz pierwszy wzmiankowane w 1599 r.¹⁷

Inicjatywa Jana Kazimierza, by powierzyć duszpaństwo w Krasnem kanonikom regularnym, została zablokowana przez biskupa płockiego Jana Gembickiego i ówczesnego proboszcza krasneńskiego Marcina Łączyńskiego¹⁸. Biskupi płoccy mieli złą opinię na temat opactwa czerwińskiego¹⁹, najwyraźniej tej opinii nie podzielali Krasińscy. Dopiero Janowi Dobrogostowi Krasińskiemu w 1681 r. udało się zrealizować zamiar swojego ojca i oddać kościół kanonikom regularnym laterańskim z Czerwińska²⁰. Odbęto się to za zgodą biskupa płockiego Bonawentury Madalińskiego²¹. Opat czerwiński Andrzej z Leszna Leszczyński wyraził zgodę na objęcie przez podległych mu zakonników kościoła parafialnego w Krasnem jako prepozytury czerwińskiej. Biskup Madaliński instytuował 22 stycznia 1681 r. kanonika regularnego z Czerwińska ks. Franciszka Józefa Jagodkowicza, który został pierwszym prepozytem krasneńskim z zakonu kanoników regularnych opactwa czerwińskiego²². Oficjalne zatwierdzenie parafii w Krasnem jako prepozytury

¹⁶ Ibidem.

¹⁷ ADP, *Acta wizytacji archidiaconatu płockiego z 1598–1599 r.*, sygn. 5, k. 200.

¹⁸ F. Łydyński, *Dzieje kościoła w Krasnem*, „Mazowsze” 1996, nr 7, s. 25.

¹⁹ ADP, *Acta episcopalia*, 46, k. 505.

²⁰ Niekiedy za „Korespondentem Płockim” jest podawana błędna data 1682 r. „Korespondent Płocki”, nr 49 z 10 czerwca 1886, s. 1.

²¹ F. Łydyński, op. cit., s. 25.

²² H. Folwarski, *Poczet opatów klasztoru kanoników regularnych w Czerwińsku*, „Nasza Przeszość” 1959, t. 6, s. 38.



Ryc. 3. Michelangelo Palloni, Jan Dobrogost Krasiński, referendarz koronny, wojewoda płocki, ok 1700. Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie.

opactwa czerwińskiego przez papieża Klemensa XI nastąpiło w 1701 r.²³

Kanonikiem regularnym w opactwie czerwińskim był Paweł Krasiński (†1768), syn Jakuba Krasińskiego (†1737), kasztelana ciechanowskiego i Barbary z Kulińskich. Paweł był starszym bratem biskupa sufragana chełmskiego Jana Chryzostoma Krasińskiego (†1763 r.) i młodszym bratem Antoniego (†1762), cześnika płockiego i kasztelana zakroczymskiego, kuzynem biskupa kamienieckiego Adama Stanisława Krasińskiego, prawdopodobnie był prepozytem krasneńskim²⁴.

W kwietniu 1819 r. klasztor kanoników regularnych w Czerwińsku uległ kasacji decyzją arcybiskupa warszawskiego Franciszka Skarbka – Malczewskiego, na mocy bulli „*Ex imposita Nobis*” wydanej w 1818 r. przez papieża Piusa VII, a *fundusze klasztorów i Beneficyow tak zwane simplicia na utrzymanie celniejszego stanu kościelnego zwłaszcza na uzupełnienie uposażenia stołu Biskupów Kapituł i Seminariów obrócone były*²⁵. Jednak uposażenie prepozytury krasneńskiej nie przeszło na własność biskupa, ale pozostało przy probostwie. Prepozytem był wówczas ks. Franciszek Sułkowski, który urząd objął w 1796 r. Papież zastrzegł, że w przypadku wakatu na probostwie pierwszeństwo w obsadzie tegoż ma każdy kapłan, który do kasaty klasztoru był kanonikiem regularnym.

²³ ADP, *Acta wizytacji archidiaconatu płockiego z 1598–1599 r.*, sygn. 5, k. 200.

²⁴ K. Niesiecki, op. cit., s. 369-370; A. Boniecki, op. cit., s. 202.

²⁵ A. Kowalczyk, *Biblioteka kanoników regularnych w Czerwińsku*, „Notatki Płockie” 2009 nr 1, s. 5.

Już po kasacie klasztoru czerwińskiego ostatni opat czerwiński, który pełnił tę funkcję zaledwie trzy lata, ks. Stanisław Długolecki został proboszczem w Krasnem²⁶.

Krasińscy na rzecz prepozytury poczynili liczne zapisy. Do rozbiorów uposażenie prepozytury w Krasnem składało się z dóbr w Gołyminie wraz z przyległościami, co dawało dochód 111 500 złotych polskich, a ponadto sumę 24 tysięcy złotych z Kałęczyna. Po rozbiorach rząd pruski przejął majątek w Gołyminie wypłacając kanonikom co roku odszkodowanie, co było kontynuowane także przez rząd Królestwa Polskiego. W 1819 r. po kasacie prepozytury uposażenie przeszło na własności parafii²⁷.

Wróćmy jeszcze do architektury kościoła, bowiem prace prowadzone przez Jana Kazimierza i Jana Dobrogosta Krasińskich nie nadały ostatecznego kształtu bryle kościoła. W latach trzydziestych i czterdziestych XVIII w. na zlecenie Błażeja Jana Krasińskiego († 1751), starosty opinogórskiego i przasnyskiego, kościół w Krasnem został ponownie przebudowany. Przebudowa ta, prowadzona od 1739 r. do około 1749 r., w zasadniczy sposób zmieniła wygląd kościoła i świątynia przybrała wygląd bazyliki trójnawowej²⁸.

Kościół nadal był mauzoleum rodowym Krasińskich, w podziemiach składano ciała członków rodu, zaś w kościele wystawiano nagrobki. Pierwszym było epitafium Jana i Katarzyny Krasińskich, rodziców Andrzeja i Franciszka, z końca XVI w. Drugim był piętrowy pomnik nagrobny Andrzeja i Katarzyny Krasińskich, który bywa przypisywany Hieronimowi Canavesiemu, zaś Dorota Przyłubska przypuszcza, że autorem tegoż był Santi Gucci²⁹. Spoczął tutaj Jan Kazimierz Krasiński, w sarkofagu, który ten wznosił jeszcze za swojego życia, a także obie żony Jana Dobrogosta, Teresa z Chodkiewiczów i Jadwiga Teresa z Jabłonowskich, którym ufundował wspólny nagrobek wykonany przez Andreasa Mackensena Młodszego. Jest to miejsce pochówku żony wieszczki Zygmunta Krasińskiego – Elizy z Branickich. W kościele tym spoczął także biskup kamieniecki Adam Stanisław Krasiński (†1800), który po likwidacji swojej diecezji przez Katarzynę II w 1795 r., już stale rezydował

w Krasnem³⁰. W tym czasie ufundował plebanię, w której zamieszkał i która do jego śmierci pełniła funkcję rezydencji biskupiej³¹.

Fundacje węgrowskie

Fundacje węgrowskie (ówczesna diecezja łucka, obecnie drohiczyńska) są związane z dwoma, wspomnianymi już, wojewodami płockimi: Janem Kazimierzem Krasińskim i jego synem Janem Dobrogostem Krasińskim.

Węgrów – miasto ma pograniczu mazowiecko-podlaskim, był silnym ośrodkiem reformacyjnym. W czasach ostatniego właściciela Węgrowa z rodu Radziwiłłów, Bogusława, w mieście żyła ludność pochodzenia niemieckiego i szkockiego. Znaczna część mieszkańców była wyznania ewangelicko-reformowanego (kalwińskiego) i ewangelicko-augsburskiego (luteranckiego). Bogusław Radziwiłł w roku 1664 sprzedał Węgrów Janowi Kazimierzowi Krasińskiemu.

Reformatów ze względu na surowe przestrzeganie obserwacji często osiedlano w ośrodkach, gdzie było duże skupisko ludności wyznania ewangelickiego jak właśnie w Węgrowie, aby stanowili przykład, ale też alternatywę dla katolików widzących zepsucie kleru katolickiego i rozważających przejście do kościołów ewangelickich. Inicjatywa sprowadzenia reformatów do Węgrowa, jak wynika z akt w Archiwum Reformatorów w Krakowie, była wspólnym dziełem Jana Kazimierza Krasińskiego i jego syna Jana Dobrogosta, a nie jak dotąd przyjmowano tylko Jana Kazimierza. Oni to wspólnie, po nabyciu miasta, zaproponowali fundację klasztoru reformatów prowincji wielkopolskiej p.w. św. Antoniego z Padwy w 1668 r. Jan Dobrogost Krasiński stawiał się osobiście w Warszawie 27 czerwca tego roku na kapitule reformatów prowincji wielkopolskiej, prosząc ich o przyjęcie fundacji, w swoim imieniu i *Parentis Ioannis Casimiri Krasiński*, czyli także w imieniu swojego ojca. Fundacja ta spotkała się z protestem bernardynów, którzy planowali swoją fundację w pobliskim Liwie³². Zgłosili oni protest przeciw fundacji reformatów zarówno przed biskupem jak i przed Janem Dobrogostem Krasińskim pisząc do

²⁶ H. Gawarecki, op. cit., s. 105-106.

²⁷ Ibidem, s. 106-107; W. J. Górczyk, *Prepozytura kanoników regularnych laterańskich w Krasnem na Mazowszu (1681–1819), fundacji Krasińskich herbu Ślepowron*, „Nasza Przeszość” 2019, t. 132, s. 205.

²⁸ F. Łydyński, op. cit., s. 25; H. Samsonowicz, *Freski Sebastiana Ecksteina w kościele w Krasnem*, „Mazowsze” 1996, nr 7, s. 31; I. Galicka, H. Sygietyńska, op. cit., s. 22.

²⁹ D. Przyłubska, *Nagrobek Andrzeja i Katarzyny Krasińskich w kościele w Krasnem*, „Mazowsze”, 1996, nr 7, s. 38.

³⁰ W. J. Górczyk, *Biskup kamieniecki Adam Stanisław Krasiński (1714–1800). Szkic do studium biograficznego*, „Bieżuńskie Zeszyty Historyczne” 2017, nr 31, s. 91.

³¹ W. J. Górczyk, *Prepozytura kanoników regularnych laterańskich w Krasnem na Mazowszu (1681–1819), fundacji Krasińskich herbu Ślepowron*, „Nasza Przeszość” 2019, t. 132, s. 201.

³² Archiwum Reformatorów w Krakowie (dalej: ARK), *Erectione Omnium Almae Antonianae Provinciae Majoris Poloniae... [Erectio Conventus Vegroviensis ad s. Petrum Alcantara]*, s. 159; W. J. Górczyk, *Krótką historia kościoła i klasztoru poreformackiego w Węgrowie*, Węgrów 2020, s. 11.

tego ostatniego, że w proteście chodzi *nie o ziemię ani o liw, lecz o niebo i zysk dusz*³³. Protest podpisał prowincjał wielkopolski bernardynów o. Franciszek Varsaviensis (Warszawski). Spór został rozstrzygnięty na korzyść reformatów i mogli oni przystąpić do drugiego etapu realizacji fundacji. W tym etapie musieli pozyskać wszystkie niezbędne zgody, a więc biskupa, definitorium generalnego reformatów, sejmu, króla i papieża.

Po śmierci Jana Kazimierza Krasieńskiego fundację kontynuował sam Jan Dobrogost, który przejął Węgrów po ojcu³⁴. W 1673 r. biskup łucki Tomasz Leżeński zatwierdził fundację³⁵. W 1675 r. zakupiono teren pod zespół reformacki. Reformaci zgodnie z własną regułą nie mogli posiadać na własność żadnych dóbr, ani dokonywać zakupów dóbr. W związku z tym w imieniu zakonu wykupu gruntów od mieszczan węgrowskich dokonywała osoba świecka do tego upoważniona. W tym wypadku był to Walenty Damiński, administrator dóbr Jana Dobrogosta Krasieńskiego³⁶.

W 1676 r. miało miejsce zatwierdzenie fundacji węgrowskiej przez Sejm w „Konstytucji Sejmu Krakowskiego za panowania Jana III Króla Polskiego”³⁷. W tym samym roku Jan III Sobieski wydał dokument „Aprobacja Fundacji Ojców Reformatów w Węgrowie”, w którym zapisano:

*Fundację Ojców Reformatów [...] przez urodzonego Jana Dobrogosta na Krasnem Krasieńskiego, Referendarza Koronnego [...], w Węgrowie mieście jego dziedzicznym w województwie Podlaskim, Ziemi Drohiczej leżącym, świeżo na pomnożenie chwały Bożej erygowaną [...] aprobujemy i place na których kościół z klasztorem i ogrodem jest wystawiony od wszelkich Rzeczypospolitej podatków po wsze czasy uwalniamy*³⁸.

Budowę klasztoru i drewnianego kościoła zakończono w 1693 r. W czerwcu tego roku przystąpiono do budowy murowanego kościoła, którą ukończono w 1705 r. Prefektem fabryki przy budowie

w Węgrowie został o. Michał Nachorecki, można domniemywać, że pomocnikiem prefekta był brat Mateusz Osiecki. Kościół węgrowski jest typowym kościołem reformatów, zachowującym charakterystyczne dla tego zakonu elementy, jak wszystkie barokowe murowane kościoły reformatów z XVII i XVIII w. został wzniesiony w systemie ściennie-filarowym, jednonawowy ze sklepieniem kolebkowo-krzyżowym, po obu stronach nawy kaplice³⁹.

W skład zespołu klasztorno-kościelnego reformatów wchodzi także czworoboczny dwukondygnacyjny klasztor z krużgankami i wirydarzem. Krużganki klasztorne były zdobione polichromiami z poł. XVIII w., które częściowo zachowały się do naszych czasów. Po śmierci Jan Dobrogost Krasieński spoczął w kryptach kościoła reformatów, a w ścianie północnej transeptu kościoła węgrowskiego wystawił swój nagrobek, wykonany przez Andreasa Mackensena Młodszeo, tego samego, który wykonał nagrobek jego żon w kościele w Krasnem⁴⁰.

Niewiele brakowało, aby w 1821 r. klasztor reformatów uległ kasacji, również na mocy bulli „Ex imposita Nobis”, podobnie jak opactwo czerwieńskie. W tej sytuacji nie bez znaczenia okazała się rodzina fundatorów – Krasieńscy. Gwardianin węgrowski o. Tomasz Hilchen zwrócił się o pomoc do generała Wincentego hrabiego Krasieńskiego (ojca wieszczka Zygmunta Krasieńskiego). Wstawiennictwo Krasieńskiego, ale także wielu wpływowych osób związanych z Krasieńskim przyniosły pożądany skutek i reformaci pozostali w Węgrowie⁴¹.

Niestety już w 1864 r. reformaci ponownie stanęli przed widmem kasaty, tym razem żadne wsparcie nie mogło być skuteczne, gdyż kasata miała charakter państwowy i ogólnokrajowy. Dekret kasacyjny odczytano reformatom węgrowskim w 1865 r. Zakonnicy musieli opuścić klasztor i udać się do klasztoru w Piliicy. W Węgrowie pozostał tylko jeden zakonnik, był to gwardianin o. Onufry Zakrzewski, który w ten sposób stał się ostatnim franciszkaninem węgrowskim. Kościół reformacki od tej pory pełnił funkcję kościoła rektoralnego dla kościoła parafialnego w Węgrowie, a budynki klasztorne przejęło rosyjskie ministerstwo oświaty.

³³ ARK, *Erectiones Omnium Almae Antonianae Provinciae Majoris Poloniae...* [Erectio Conventus Vegroviensis ad s. Petruam Alcantara], s. 160-161.

³⁴ M. Dąbkowska, *Problematyka konserwatorska konwentów zakonu reformatów prowincji wielkopolskiej*, [w:] *Ruiny zabytków sakralnych – ochrona i adaptacja do nowych funkcji: Materiały Międzynarodowej Konferencji Naukowej 6-8 listopada 2008*, Gubin 2008, s. 292.

³⁵ ARK, *Erectiones Omnium Almae Antonianae Provinciae Majoris Poloniae...* [Erectio Conventus Vegroviensis ad s. Petruam Alcantara], s. 162-163.

³⁶ ARK, *Protocolum Actorum in quo Ecclesiae et Conventus Vegroviensis...*, s. 6.

³⁷ *Ibidem*, s. 5.

³⁸ *Ibidem*.

³⁹ W.J. Górczyk, *Krótką historia kościoła i klasztoru poreformackiego w Węgrowie*, s. 14.; *Idem*, *Reformaci w Węgrowie. Architektura kościoła i miejsce fundacji węgrowskiej na tle działalności fundacyjnej Krasieńskich*, „Drohiczyński Przegląd Naukowy” 2018, nr 10, s. 311.

⁴⁰ W.J. Górczyk, *Kościół reformatów w Węgrowie fundacji wojewody płockiego, starosty opinogórskiego i przasnyskiego, Jana Dobrogosta Krasieńskiego herbu Ślepowron*, „Notatki Płockie” 2018, nr 1, s. 18.

⁴¹ ARK, I.G. Chomiuk, *Zarys historii klasztoru [...] w Węgrowie w latach 1668–1865*, Kraków 1999 [maszynopis], s. 28.



Ryc. 4. Kościół i klasztor reformatów w Węgrowie fundacji Jana Dobrogosta Krasieńskiego (1693–1705)

Źródło: <http://www.klasztorwegrow.pl/>

Drugą fundacją Jana Dobrogosta Krasieńskiego w Węgrowie był kościół farny i prepozytura Księża Życia Wspólnego zwanych potocznie bartolomitami, bartoszkami lub kommunistami. Kościół farny został wzniesiony w latach 1703–1706, w miejscu świątyni zniszczonej przez Szwedów. W tym celu Krasieński zawarł kontrakt z Carlo Ceronim, który kierował budową, ale prawdopodobnie zaprojektował kościół⁴². Nie można też wykluczyć, że architektem kościoła był Jan Reisner, a z całą pewnością miał jakiś udział w tym projekcie.

Fara została konsekrowana razem z wcześniej fundowanym kościołem reformatów, przez biskupa łuckiego Aleksandra Wyhowskiego w 1711 r., a kazanie podczas konsekracji wygłosił Jakub Wolski, gwardianin klasztoru reformatów w Warszawie⁴³.

Akt fundacyjny parafii węgrowskiej podpisany został w dniu 14 października 1711 r., z inicjatywy Jana Dobrogosta Krasieńskiego obejmował fundację: parafii, prepozytury, mansjonarii oraz seminarium księży bartolomitów w Węgrowie⁴⁴. Trzy dni później Jan Dobrogost potwierdził wszystkie wcześniejsze nadania i je znacznie powiększył min. o zapisy na dobrach Rzewin w województwie płockim o wartości 60 tys. tyńfów. Bartolomici zobowiązani byli do utrzymywania na prepozyturze siedmiu kapłanów, łącznie z prepozytem oraz kształcenia w seminarium sześciu

⁴² Archiwum Diecezjalne w Drohiczyń, Zespół Akt Parafii Wniebowzięcia (dalej: ADD, ZAPW), *Kontrakt pomiędzy Janem Bonawenturą Krasieńskim a Carlem Ceronim*, sygn. III/Q/1/B.

⁴³ Biblioteka Narodowa, J. Wolski, *Konsekracja kościoła duchownego przez [...] Ducha Świętego odprawiona w święta świąteczne przy poświęceniu dwóch kościołów, farnego y oyców reformatów w Węgrowie*, Warszawa 1711, sygn. mf. B3891.

⁴⁴ ADD, ZAPW, *Fundatio Seu verius Melioratio Fundationis et Erectio Ecclesiae Praepositalis Węgrowiensis Anno MDCCXI*, sygn. III/Q/1.

kleryków. 21 października 1711 r. Aleksander Benedykt Wyhowski biskup łucki oficjalnie zatwierdził powstanie parafii, mansjonarii i seminarium bartolomitów w Węgrowie⁴⁵.

Z akt ADD wiemy, że: *probostwo węgrowskie przez Jana Bonawenturę Krasieńskiego fundowane w 1711 r. jest jedno i niepodzielne*⁴⁶, chociaż składa się z 4 funduszy. W zapisie tym zwraca uwagę, że posiadłości nie są własnością parafii, ale bartolomitów. Istotne jest także, że Krasieński postawił warunek, że wszyscy księża w parafii węgrowskiej muszą być członkami instytutu bartolomitów, a więc nie ma możliwości, aby biskup osadził na parafii węgrowskiej księdza diecezjalnego, nawet jako wikariusza, na co pozwalały konstytucje bartolomitów. Krasieński w ten sposób zabezpieczył parafię węgrowską, przed przejęciem przez księży diecezjalnych. Podobnie Jan Dobrogost Krasieński postąpił w Krasnem, gdzie starał się o oficjalne zatwierdzenie parafii w Krasnem jako prepozytury opactwa czerwińskiego przez papieża Klemensa XI, co nastąpiło w 1701 r.

W XIX w. prepozytura uległa kasacji w skutek działań biskupa podlaskiego Jana Marcelego Gutkowskiego. Najpierw, w kwietniu 1836 r., bp Gutkowski zlikwidował seminarium węgrowskie⁴⁷. 11 kwietnia 1836 r. sekretarz biskupa przesłał pismo poświadczające przez sekretarza kapituły podlaskiej ks. Antoniego Przegalińskiego w którym informuje prepozyta Matlińskiego, że: *[...] bibliotekę w Węgrowie z dzieł nader użytecznych i uczonych złożoną, którą sam J.W. Biskup będąc tamże troskliwie obejrzał, postanowił do Seminarium Duchownego Tutejszego [w Janowie Podlaskim – przyp. W.J.G.] przenieść. Dlatego W.J. Kan. Proboszcz wszelkiego ze swej strony starania dołoży, aby z niej żadne dzieło uronionym nie zostało*⁴⁸. Tak więc zostało zlikwidowane seminarium i biblioteka bartolomitów węgrowskich. Należy też odnotować, że Krasieńscy od 1828 r. zaprzestali płacenia należnych sum na utrzymanie seminarium, które to parafia próbowała odzyskać jeszcze w 1859 r.⁴⁹

⁴⁵ ADD, ZAPW, *Erectio Fundationis Ecclesiae Praepositalis Węgrowien-sis per Alexandrum de Wyhowo Wyhowski Episcopum Lucoriensem et Brestensem, Abbatem Siecichoviensem lata et promulgata. A. D. 1711, die 21 Octobris*, sygn. III/Q/1; Archiwum Główne Akt Dawnych, Centralne Władze Wyznaniowe Królestwa (dalej: AGAD, CWWKP), *Akta dotyczące się XX. Kommunistów i probostwa w Węgrowie z filią w Starej Wsi, w diecezji podlaskiej*, sygn. 710, k. 319- 324.

⁴⁶ ADD, ZAPW, *Specyfikacja realności, sum kapitulnych, praw: jura et servitute probostwa węgrowskiego*, sygn. III/Q/1/B, k. 3, s.1.

⁴⁷ AGAD, CWWKP, *Akta dotyczące się XX. Kommunistów i probostwa w Węgrowie z filią w Starej Wsi, w diecezji podlaskiej*, sygn. 710, k. 347.

⁴⁸ Ibidem, k. 348.

⁴⁹ AGAD, CWWKP, *Akta dotyczące się XX. Kommunistów*

W 1837 r. biskup otrzymał zgodę na utworzenie w części budynków probostwa węgrowskiego domu dla księży emerytów z diecezji podlaskiej. Komisja Rządowa poleciła Rządowi Gubernialnemu sporządzić anszlag i plan kosztów potrzebnych na ten cel. Jednak jeszcze w 1840 r. władze państwowe nie przekazały środków na ten cel (miała to być suma 12 tys. złp.), gdyż budżet z którego miały pochodzić środki na remont i przystosowanie budynków po bartolomitach na dom emerytów został w całości wydany na remont kościoła św. Jana w Warszawie. W październiku 1838 r. biskup Gutkowski oderwał od parafii węgrowskiej kościół filialny w Starej Wsi i oddał go pod administrację proboszcza ze Stoczka ks. Jana Lipki⁵⁰. Wiązało się to z utratą nie tylko kościoła filialnego, ale także dochodów m.in. z dziesięcin zapisanych na Starej Wsi. Ostateczny kres prepozytury bartolomitów nastąpił po śmierci ks. Matlińskiego. Wówczas bp Gutkowski mianował proboszczem węgrowskim księdza diecezjalnego Petrycego Szaniawskiego (czerwiec 1839 r.). Tym samym parafia została przekazana w ręce duchowieństwa diecezjalnego, a prepozytura bartolomitów przestała istnieć⁵¹.

Jan Dobrogost otaczał opieką także ludność wyznania ewangelickiego w Węgrowie, dla której w 1678 r. wystarał się o zgodę u biskupa łuckiego na budowę kościoła, którą sam wspomagał. Kościół ewangelicki został zamknięty decyzją biskupa łuckiego w 1685 r. i rozpoczęły się prześladowania ewangelików. Nakazano dzieciom ewangelickim naukę w szkołach katolickich, a w 1724 r. zabroniono przebywać w Węgrowie duchownym ewangelickim⁵².

Fundacje w Zegrzu, Krasnosielcu, Radziejowicach i Baranowie

Fundacje kościołów w Zegrzu, Krasnosielcu, Radziejowicach i Baranowie są związane z linią radziejowicką Krasińskich, zwaną też oboźnicką.

Parafia w Zegrzu, w diecezji płockiej, sięga swoimi korzeniami XIII w., zaś Krasińscy weszli w posiadanie

i probostwa w Węgrowie z filią w Starej Wsi, w diecezji podlaskiej, sygn. 711, k. 177.

⁵⁰ AGAD, CWWKP, *Akta dotyczące się XX. Komunistów i probostwa w Węgrowie z filią w Starej Wsi, w diecezji podlaskiej*, sygn. 710, k. 19, 164, 172, 187.

⁵¹ AGAD, CWWKP, *Akta dotyczące się XX. Komunistów i probostwa w Węgrowie z filią w Starej Wsi, w diecezji podlaskiej*, [Do Jaśnie Wielmożnego Gmerala Adiutanta Szyopwa Dyrektora głównego prezydującego w Komisji Spraw Wewnętrznych i Duchownych], sygn. 710, k. 151-152.

⁵² H. Merczyng, *Zbory i senatorowie protestanczy w dawnej Rzeczypospolitej*, Warszawa 1904, s. 101; M. Gochna, *Porządki jako największe i najlepsze. Bogustaw Radziwiłł w dziejach Węgrowa – rola magnata w funkcjonowaniu miasta prywatnego*, Węgrów 2016, s. 6.

dóbr Zegrze w połowie XVII w. Syn Jakuba Krasińskiego, kasztelana ciechanowskiego, Antoni Krasiński (1693–1762), kasztelan zakroczymski, w 1750 r. kupił dużą część dóbr zegrzyńskich, a następnie wykupił szereg okolicznych majątków tworząc klucz zegrzyński. On też ufundował nowy, murowany kościół pw. św. Antoniego, św. Barbary i św. Rocha, który 15 września 1758 r. konsekrował bp płocki Marcin Załuski. Od początku swego istnienia kościół w Zegrzu był miejscem sepulkralnym Krasińskich. Spoczął tam min. Antoni Krasiński – fundator kościoła – oraz jego syn Kazimierz Krasiński (†1802 r.), który był w posiadaniu klucza zegrzyńskiego i krasnosieleckiego, gdzie ufundował kościół parafialny. Świątynia w Zegrzu funkcjonowała do drugiej połowy XIX w. jako parafialna. Wówczas kupili ją Rosjanie, za sumę 54 tys. rubli, z przeznaczeniem na cerkiew garnizonową rozbudowanej twierdzy w Zegrzu. Trumny z ciałami Krasińskich jak i epitafia przeniesiono do kościoła w Woli Kiełpińskiej, który odtąd stał się siedzibą parafii zegrzyńskiej. Kościół w Zegrzu po II wojnie światowej popadł w ruinę i został zburzony w 1987 r.⁵³

Kościół parafialny w Krasnosielcu – XV-wiecznym Sielcu – erygowany został w 1386 r. W 1701 r. Jan Dobrogost Krasiński wszedł w posiadanie Sielca⁵⁴. Z nazwiskiem nowych właścicieli wiąże się przede wszystkim zmiana nazwy miejscowości na Krasnosielc. Pierwszy kościół fundacji Krasińskich w Krasnosielcu, który zastąpił starą, zniszczoną świątynię, został wzniesiony w 1730 r. staraniem Błażeja Krasińskiego⁵⁵. W 1740 r. kościół został konsekrowany przez bpa sufragana płockiego Marcina Załuskiego pw. św. św. Piotra i Pawła. W XVIII wieku właścicielem Krasnosielca, w wyniku podziału majątku po śmierci Błażeja Krasińskiego (†1751 lub 1752), został biskup sufragan chełmski Jan Chryzostom Krasiński (1695–1757), syn Jakuba Krasińskiego, kasztelana ciechanowskiego i brat Antoniego, fundatora kościoła w Zegrzu. Biskup przekazał Krasnosielc i klucz płodownicki w ziemi ciechanowskiej swojemu bratankowi Kazimierzowi Krasińskiemu (1725–1802), z zastrzeżeniem, że wolą biskupa była fundacja nowego kościoła w Krasnosielcu. Kazimierz Krasiński, oboźny koronny, starosta nowokorczyński, krasnostawski i przasnyski oraz jego małżonka Anna z Ossolińskich, spełniając wolę biskupa, wzniesli tutaj murowany kościół,

⁵³ A i M. Kurtyczkowie, *Zegrze – Wola Kiełpińska. Dzieje Parafii i okolic, Wola Kiełpińska 2001*, s. 33; A. Salina, *Zegrzyńskie spisy parafian z 1786 i 1787 r. – edycja źródła*, „Studia Geohistorica” 2020, nr 8, s. 96, p. 2.

⁵⁴ AGAD, *Ciechanowskie grodzkie perpetuitatis*, sygn. 104, k. 12.

⁵⁵ U. Dembicka, *Z dziejów Krasnosielca i jego okolic (1386–1896)*, „Zeszyty Naukowe Ostrołęckiego Towarzystwa Naukowego” 1994, t. 8, s. 78.



Ryc. 5. Kościół parafialny w Krasnosielcu fundacji Kazimierza Krasieńskiego (1790–1792)
Fot. W.J. Góczyk

w latach 1790–1792, według projektu architekta Hilarego Szpilowskiego w styl klasycystycznym. Ten sam architekt zaprojektował krasnosielecką ambonę i chrzcielnicę. Ukończona świątynia pod wezwaniem św. Jana Kantego, została konsekrowana 29 września 1799 r. przez biskupa płockiego Onufrego Kajetana Szembeka. Wnętrze kościoła zdobią m.in. obrazy, których autorstwo przypisuje się wybitnemu artyście końca XVIII wieku Franciszkowi Smuglewiczowi⁵⁶.

Nie wyjaśniona pozostaje sprawa, co stało się ze starym drewnianym kościołem. Możliwe, że został rozebrany, a materiał posłużył Krasieńskim do budowy kościoła w Drążdzewie, które było w ich posiadaniu, a także było częścią parafii krasnosieleckiej. Właściwie brak jest materiałów archiwalnych dotyczących tego zagadnienia (a przynajmniej nie udało mi się do takich dotrzeć). Opracowania na temat kościoła podają sprzeczne informacje, że Krasieńscy ufundowali kościół w Drążdzewie w 1744 r. lub, że kościół z został przeniesiony z Krasnosielca do Drążdżewa w 1800 r. Brak jest jednak w tych opracowaniach odniesień źródłowych, stąd można przyjąć, że autorzy opierają się na miejscowej tradycji. Bardziej prawdopodobna wydaje się jednak, druga wersja. Przemawia za tym fakt, że kościół w Drążdzewie początkowo nie posiadał żadnego wystroju wewnętrznego, a prawie przez sto lat był używany sporadycznie przez Krasieńskich, jako tzw. kaplica myśliwska. Drugim argumentem, przemawiającym za tym, że mamy do czynienia z przeniesieniem krasnosieleckiego kościoła parafialnego jest fakt, że świątynia jest budowlą niezwykle okazałą, i jest mało prawdopodobne, aby Krasieńscy wystawili taką kaplicę, z zamiarem tylko sporadycznego używania. Był to kościół trójnawowy, pseudobazylikowy, ryzalitowy wzniesiony z drewna sosnowego w konstrukcji

⁵⁶ J.M. Baziewicz, *Opis Królestwa Polskiego*, Warszawa 1907, s. 65.



Ryc. 6. Konstanty Aleksandrowicz, Kazimierz Krasieński, oboźny koronny, ok. 1786

Źródło: Domena publiczna

zrębowej, z kruchtą i chórem. W kościele była także belka tęczowa, która być może zaginęła właśnie podczas przenoszenia z Krasnosielca i pozostały po niej tylko gniazda⁵⁷.

Pewne pozostaje tylko, że kościół był fundowany przez Krasieńskich, zaś okoliczności fundacji pozostają niejasne. Dopiero w 1910 r. bp Antoni Julian Nowomiejski erygował przy kościele parafię. Świątynia była wówczas pod wezwaniem Najświętszego Serca Zbawiciela⁵⁸. W 1993 r. rozpoczęto budowę nowego murowanego kościoła. Obecnie drewniany kościół znajduje się w Muzeum Wsi Mazowieckiej w Sierpcu, po translokacji w 2007 r.

Kazimierz Krasieński wcześniej, przed budową murowanego kościoła w Krasnosielcu, bo w 1774 r. uzyskał zgodę na zburzenie starego kościoła filialnego w Baranowie i wystawienie w jego miejsce nowego, który stanął już w 1775 r. Był to kościół drewniany, o wymiarach 30 łokci długości, 15 łokci szerokości i 15 łokci wysokości. Rozpoczął także starania o utworzenie parafii w Baranowie, dotąd była to filia parafii w Starej Wsi. Na ten cel poczynił zapisy ofiarując ziemie na budowę kościoła i plebani, a także, jak pisze Adam Białczak:

⁵⁷ R. Piotrowski, *O budynku i jego translokacji* [w:] *Kościół pod wezwaniem Najświętszego serca Jezusa z Drążdżewa*, red. R. Piotrowski, Muzeum Wsi Mazowieckiej w Sierpcu [b.r.w.], s. 62.

⁵⁸ M. Piotrowska, *Drążewo. Historia wsi, kościoła i parafii*, [w:] *Kościół pod wezwaniem Najświętszego serca Jezusa z Drążdżewa*, red. R. Piotrowski, Muzeum Wsi Mazowieckiej w Sierpcu, s. 14.

Nadto rektorowi tegoż kościoła i jego następcom oddał w użytkowanie na wieczne czasy ziemię, łąki i las w miejscowościach ściśle oznaczonych pomiędzy Baranowem, Budnymi, Jastrząbką i Bakutą. Akt darowizny został sporządzony w Kurii Królewskiej w Warszawie dnia 20 grudnia 1774 r.⁵⁹

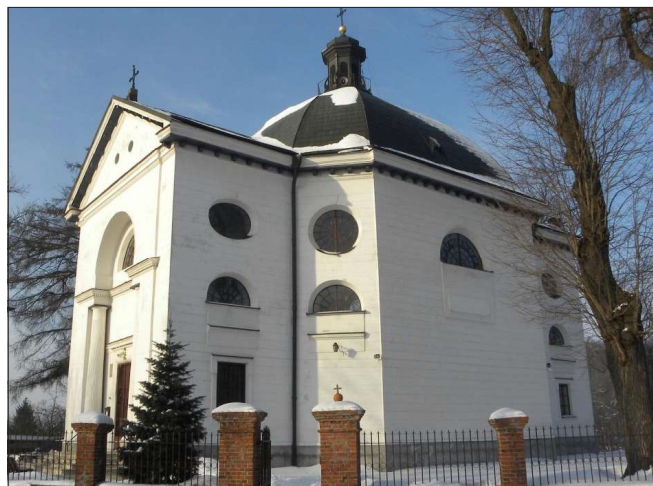
W 1776 r. uzyskał zgodę na utworzenie przy kościele parafii, a akt erekcyjny nowej parafii pw. Narodzenia Najświętszej Marii Panny i świętych Bartłomieja i Marii Magdaleny wystawił bp płocki Michał Jerzy Poniatowski 23 września 1778 r. w Pułtusku. Parafia weszła w skład dekanatu ostrołęckiego. Sam kościół został konsekrowany 3 maja 1781 r. przez sufragana płockiego Antoniego Norberta Narzymskiego. Kościół ten służył parafianom do 1870 r., kiedy to poświęcono nowy kościół parafialny, fundowany przez właścian⁶⁰. Obecnie stoi tam neogotycki, murowany kościół wzniesiony na początku XX w.

Innym kościołem fundowanym przez Kazimierza Krasieńskiego był kościół w Radziejowicach, które otrzymał od swojego teścia, Feliksa Potockiego. W 1786 r. uzyskał zgodę na fundację tam drewnianego kościoła, a dopiero jego syn Józef Wawrzyniec Krasieński (1783–1845) wraz ze swoją żoną Emilią w latach 1820–1822 ufundowali nowy, murowany kościół (kościół ten stanął w innym miejscu niż ten fundowany przez Kazimierza). Świątynia centralna na planie krzyża greckiego, z ośmioboczną nawą, z dwoma prostokątnymi ryzalitami na przeciwległych bokach, została zaprojektowana przez Jakuba Kubickiego, który już wcześniej został zatrudniony przez Krasieńskich do przebudowy dworu w Radziejowicach. Konstrukcję zdwojonej kopuły w świątyni wykonał majster Karol Lik. Budowla została konsekrowana w 1821 r. pw. św. Kazimierza. Murowaną dzwonnice wzniesiono w 2 połowie XIX w.⁶¹

⁵⁹ Cytat za: A. Biańczak, *Z dziejów parafii Baranowo*, „Zeszyty Naukowe Ostrołęckiego Towarzystwa Naukowego” 1995, nr 9, s.147.

⁶⁰ A. Biańczak, *W stulecie budowy kościoła parafialnego pw. Narodzenia Najświętszej Panny Mari w Baranowie*, „Zeszyty Naukowe Ostrołęckiego Towarzystwa Naukowego” 2014, nr 28, s. 37, 42; Idem, A. Biańczak, *Z dziejów parafii Baranowo*, „Zeszyty Naukowe Ostrołęckiego Towarzystwa Naukowego” 1995, nr 9, s. 147.

⁶¹ H. Faryna-Paszkievicz, M. Omilanowska, R. Pasieczny, *Atlas zabytków architektury w Polsce*, Warszawa 2003, s. 301; M. Chojnacka, M. Paluch, *Założenie pałacowo-parkowe w Radziejowicach jako część potencjału turystyki kulturowej Mazowsza Zachodniego*, „Turystyka Kulturowa” 2014, nr 5, s. 31-32; B. Fortuna-Antoszkiewicz, J. Łukaszewicz, *Zabytkowy zespół alej w Radziejowicach – kulturowe dziedzictwo Mazowsza Oceana stanu zachowania i wartości obiektu*, „Mazowsze. Studia Regionalne” 2018, nr 24, s. 67; M. Laskowska-Adamowicz (oprac.), *Zespół kościoła par. pw. św. Kazimierza królewicza*, [https://zabytek.pl/pl/obiekty/radziejowice-zespol-kościoła-par-pw-sw-](https://zabytek.pl/pl/obiekty/radziejowice-zespol-kościoła-par-pw-sw-kazimierza-królewicza)



Ryc. 7. Kościół w Radziejowicach fundacji Józefa Wawrzyńca Krasieńskiego (1820-182)

Fot. Margerita Szulińska

Źródło: <https://zabytek.pl>

Fundacje w Opinogórze i Pałukach

Powstanie kościoła, a później parafii w Opinogórze i fundacja kościoła w Pałukach ma ścisły związek gałęzią opinogórską Krasieńskich, zwaną także ordynacką. Opinogóra od XVII w. była starostwem niegrodowym Krasieńskich, a od XIX w. własnością Krasieńskich. Generał Wincenty Krasieński w 1811 r. otrzymał od Napoleona I tytuł hrabiego wraz z majoratem Opinogóra. W 1844 r. Hrabia Wincenty Krasieński uzyskał zgodę na ustanowienie ordynacji opinogórskiej⁶².

Opinogóra należała do parafii św. Gotarda w Pałukach. Wincenty Krasieński po wybudowaniu kaplicy rozpoczął starania, aby była to filia parafii ciechanowskiej. Przeciwny takiemu rozwiązaniu był proboszcz parafii św. Gotarda w Pałukach ks. Józef Freszkowski. Decyzja Krasieńskiego uszczuplała parafię pałucką, tym bardziej, że wraz z Opinogórą do parafii ciechanowskiej miałyby przejść wsie: Czernice, Kąty, Dzbonie i Rąbierz, a później także Opinogóra Szlachecka i Bacze. Wincenty Krasieński już 20 października 1820 r. poinformował biskupa płockiego Adama Michała Prażmowskiego, że postawił: *wielkim kosztem kościółek przy domie opinogórskim*⁶³. Jednak pierwsza wzmianka o budowie kościele opinogórskim pochodzi z wizytacji parafii w Pałukach z 1817 r.:

[...] Ma być kaplica prywatna dworska Jaśnie Wielmożnego hrabi generała Krasieńskiego (!)

kazimierza-królewicza [dostęp: 13.09. 2021].

⁶² S. Kieniewicz, *Krasieński Wincenty (1782–1858)* [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 15, Wrocław 1970, s. 196.

⁶³ 27 X 1820. *Wincenty Krasieński do biskupa Adama Prażmowskiego*, [w:] *Materiały do dziejów Opinogóry na podstawie archiwaliów diecezjalnych*, oprac. M. M. Grzybowski, Płock 2014, s. 5.



Ryc. 8. Gen. Wincenty Krasiński, fundator kościołów w Opinogórze i Pałukach

w wsi Opinogóra, jego dobrach dziedzicznych, lecz ta jeszcze nie ukończona. Mury jednak już są podniesione⁶⁴.

Kościół, według relacji ks. Freszkowskiego nie był ukończony nawet w 1821 r.⁶⁵ Prawdziwość relacji ks. Freszkowskiego potwierdza fakt, że żona gen. Wincentego hrabiego Krasińskiego, Maria Urszula z Radziwiłłów, która zmarła w kwietniu 1822 r. została złożona tymczasowo w kryptach w kościele w Zegrzu i dopiero na jesieni tego roku jej ciało zostało złożone w kryptach kościoła opinogórskiego⁶⁶. Można zatem przyjąć, że budowa kościoła rozpoczęła się w 1817 r., a została ukończona jesienią 1822 r.

Pomimo zdecydowanego sprzeciwu ks. Freszkowskiego biskup Adam Prażmowski wystawił akt erekcyjny dla kościoła filialnego w Opinogórze 18 października 1822 r. w Pułtusku, a 21 października 1822 r. poświęcił kościół opinogórski, jako kościół filialny parafii ciechanowskiej. Obrzęd konsekracji połączono ze złożeniem do krypt grobowych ciała Marii Urszuli z Radziwiłłów⁶⁷.

⁶⁴ Opis kościoła parafialnego pałuckiego (...) w czasie wizyty dekanalnej dnia 24 lipca roku 1817, [w:] *Materiały do dziejów Ziemi Płockiej. Z archiwów diecezjalnych płockich XIX w.*, oprac. M. M. Grzybowski, Płock 1999, s. 138.

⁶⁵ M. M. Grzybowski, *Parafia św. Zygmunta w Opinogórze*, Płock 2014, s. 13.

⁶⁶ Jeszcze w XIX w. w wielu publikacjach podawano błędną datę budowy kościoła opinogórskiego jako rok 1841, taką, błędną, datę podaje *Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego*, red. B. Chlebowski, W. Walewski, t. 7, Warszawa 1886, s. 554. Zapewne za sprawą tego wydawnictwa zaczęto powielać rok 1841, jako datę budowy kościoła w Opinogórze – np. „Przegląd Katolicki” z 1890 r. oraz K. Woźniak, *Kraj w obrazach. Zbiór fotografii najbardziej uwagi godnych miast, okolic, zabytków starożytności i dzieł sztuki*, Seria I: Królestwo Polskie. Kraków 1899.

⁶⁷ 18 X 1822. Erekcja filii w Opinogórze, [w:] *Materiały do dziejów Opinogóry*, s. 18-21; M. M. Grzybowski, op. cit., s. 15, 20.

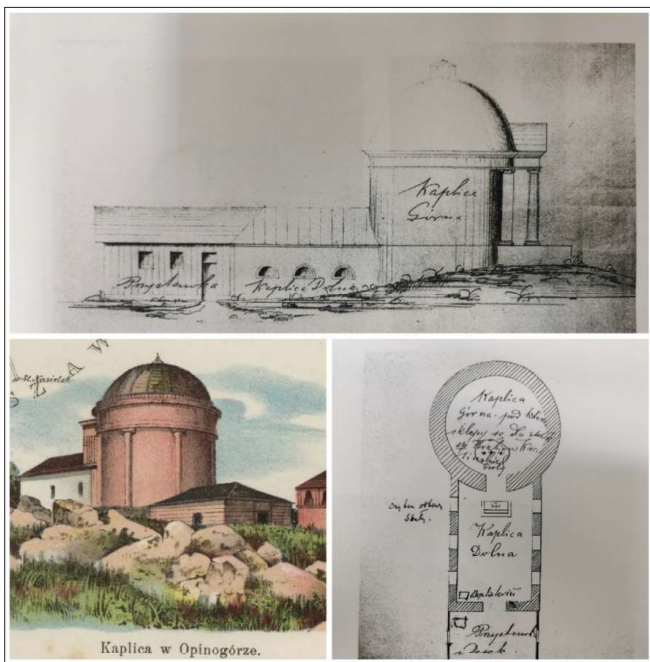
Erekcja kościoła nie zakończyła sporu hrabiego Krasińskiego z proboszczem parafii w Pałukach. Ostatecznym rozstrzygnięciem sporu był dekret biskupa płockiego Adama Prażmowskiego z 9 czerwca 1824 r., w którym potwierdził swój akt erekcyjny z 1822 r. dla kościoła opinogórskiego jako filii parafii ciechanowskiej⁶⁸. Ponadto biskup płocki zaznaczył w akcie z 1824 r., że kościółowi w Opinogórze *nadajemy tytuł kościoła filialnego dla kościoła macierzystego ciechanowskiego. A także posiadłości to znaczy Opinogórę Hrabską, Czernice, Kąty, Dzbonie, Rabierz [...] Po za tym zostało nam przekazane, że Wspaniały Jan Siegfried właściciel majątku Opinogóra Szlachecka z przyległym majątkiem Bacze na własną prośbę z mieszkańcami (...) chciał przynależać do tego kościoła filialnego. My natomiast kierowani zarówno gorliwością o promowanie Bożej chwały i korzyści dla świeckich wiernych [...] postanawiamy przenieść do parafii filialnej i w imię Chrystusa odłączamy, wcielamy, przyjmujemy i przenosimy na zawsze [...]»⁶⁹.*

Tym samym biskup A. Prażmowski zakończył wszelkie spory dotyczące Opinogóry jako filii parafii ciechanowskiej i jej terytorium. Freszkowskiemu pozostała jeszcze droga sądów świeckich w celu dochodzenia, ale już tylko należnych dziesięcin, z czego zresztą skorzystał.

Świątynia ufundowana przez Wincentego Krasińskiego składała się z kościoła właściwego (kaplicy górnej) i dolnej kaplicy z przeznaczeniem na rodzinny grobowiec. Kościół, czyli kaplica górna był rotundą o średnicy ok. 10 m, czyli o obwodzie ok. 31,4 m, co zgadza się z przytoczonym opisem ks. Freszkowskiego, że obwód rotundy wynosi 54 łokcie, zadaszona kopułą krytą blachą, na kopule umieszczono latarnię (bez hełmu). Elewację frontową tworzył czterokolumnowy portyk w porządku jońskim ustawiony na szerokich schodach zwieńczony frontonem, całości dopełniały pilastry w całej elewacji rotundy, również w porządku jońskim. Z tyłu, do rotundy przylegała kaplica grobowa (dolna) na planie prostokąta z komorą grobową na planie koła znajdującą się bezpośrednio pod rotundą. Kaplica dolna była nakryta dachem trójspadowym. Obie kaplice złączone ze sobą stanowiły jednak oddzielną bryłę, bez możliwości bezpośredniego przejścia z jednej do drugiej. Zastanawiające jest, że zarówno na zachowanych planach w Archiwum Diecezjalnym w Płocku jak i na znanych nam rycinach nie widać,

⁶⁸ 9 VI 1824. Erekcja kościoła filialnego w Opinogórze, [w:] *Materiały do dziejów Opinogóry*, s. 39-41; M. M. Grzybowski, op. cit., s. 17.

⁶⁹ 9 VI 1824. Erekcja kościoła filialnego w Opinogórze, [w:] *Materiały do dziejów Opinogóry*, s. 40-41.



Ryc. 9. Kościół w Opinogórze fundacji Wincentego Krasieńskiego (1817–1822). Plany kościoła z Archiwum Diecezjalnego w Płocku (1874) i kolorowa rycina z dzieła *Atlas geograficzny ilustrowany Królestwa Polskiego*, red. J. M. Bazewicz, Warszawa 1907, s. 57.

aby były okna w kaplicy górnej, czyli w kościele właściwym⁷⁰.

Można zatem przypuszczać, że pierwotnie budynek ten mógł mieć inne przeznaczenie niż sakralne, może w planach Marii Urszuli i Wincentego miało to być po prostu mauzoleum rodowe. Dopiero w trakcie budowy fundatorzy doszli do wniosku, że budowla będzie także pełniła funkcję kościoła filialnego. To by wyjaśniało nie tylko dlaczego architekt nie zaprojektował okien, ale także dlaczego Wincenty ani nie informował, ani nie prosił biskupa o zgodę na wystawienie kościoła przed rozpoczęciem budowy, jak to zwykle bywa w przypadku fundacji kościoła. Zastanawia także rozmiar rotundy. Średnica 10 m powoduje, że byłoby to okazałe mauzoleum, ale już jako kościół budynek był zdecydowanie za mały. Dlatego rotunda musiała zostać powiększona i w roku 1835 (?) dobudowano drewnianą nawę na planie prostokąta, dostawioną przed wejściem do rotundy tak, iż z rotundą stanowiła jedną bryłę. W ścianach bocznych dobudowanej nawy znajdowały się już po dwa prostokątne okna⁷¹.

Wincenty Krasieński opiekę duszpasterską w kościele opinogórskim powierzył augustianom ciechanowskim. Pierwszym komendantem kościoła

⁷⁰ K. Woźniak, *Kraj w obrazach, Seria I: Królestwo Polskie*, Kraków 1899; Plany z Archiwum Diecezjalnego w Płocku zostały opublikowane przez M. M. Grzybowskiego w opracowaniu *Materiały do dziejów Opinogóry*.

⁷¹ W.J. Górczyk, *Kościół w Opinogórze ufundowany przez generała Wincentego Krasieńskiego*, „Rocznik Towarzystwa Naukowego Płockiego” 2018, nr 10, s. 168.

opinogórskiego, w lipcu 1824 r. został o. Franciszek Cymerman, który pełnił funkcje spowiednika w konwencie ciechanowskim. W lipcu 1825 r. o Cymerman został odwołany z funkcji komendarza opinogórskiego z powodu pijaństwa⁷². O. Cymermana zastąpił, również ciechanowski augustianin, o. Łukasz Karniewski (od 1824 r. był wikariuszem w Lekowie). Komendantem opinogórskim był do swojej śmierci w roku 1831, ciesząc się dobrą opinią⁷³. Po jego śmierci opiekę nad kościołem opinogórskim przejęli księża diecezjalni. Pierwszym księdzem diecezjalnym, który pełnił funkcję komendarza opinogórskiego został Franciszek Krzykowski. W roku 1836 ks. Krzykowskiego zastąpił ks. Hipolit Waśniewski.

W zamierzeniach Wincentego hrabiego Krasieńskiego Opinogóra miała stać się także miejscem sepulkralnym Krasieńskich, dlatego starał się o zgodę na wybudowanie kaplicy grobowej swojego rodu w Opinogórze. W 1822 r. Krasieńscy uzyskali możliwość chowania swoich zmarłych, w grobie rodzinnym przy kościele opinogórskim⁷⁴, co powtórnie potwierdzono w 1848 r. Pierwszy pochówek w grobowcu miał miejsce już w październiku 1822 r. W grobowcu złożono wówczas Marię Urszulę z Radziwiłłów, żonę gen. Wincentego hrabiego Krasieńskiego, matkę Zygmunta Krasieńskiego. Złożenie do grobu nastąpiło po poświęceniu kościoła. W kryptach opinogórskich spoczął także Wincenty Krasieński i zgodnie z zamysłem Wincentego, wszyscy kolejni ordynaci opinogórscy łącznie z wieszczem Zygmuntem Krasieńskim⁷⁵. Wyjątkiem jest ostatni ordynat opinogórski hrabia Edward Krasieński zamordowany przez Niemców w obozie koncentracyjnym w Dachau w 1940 r., więc z przyczyn oczywistych jego ciało nie mogło spocząć w kryptach opinogórskich.

W latach 70. XIX wieku rotundę opinogórską zastąpiono, zgodnie z testamentem generała, obecnie stojącą, neoklasycystyczną świątynią, której architektem był Wincenty Rakiewicz. Fundatorką nowej

⁷² M.M. Grzybowski, op. cit., s. 50.

⁷³ W. J. Górczyk, *Kościół farny w Ciechanowie oraz jego związki z Krasieńskimi*, „Amor Patrie Nostra Lex” 2017 z. 4, s. 21.

⁷⁴ 16/28 IV 1848. *Komisja Rządowa do bpa. F. Pawłowskiego [w:] Materiały do dziejów Opinogóry*, s. 66.

⁷⁵ W kryptach kościoła opinogórskiego spoczywają: Maria Urszula z Radziwiłłów Krasieńska, gen. Wincenty hrabia Krasieński, jego syn, wieszcz, autor „Nie – Boskiej Komedii”, ordynat opinogórski hrabia Zygmunt Krasieński, synowie Zygmunta: hrabia Władysław - ordynat opinogórski, Zygmunt (młodszy brat Władysława), hrabia Adam Krasieński (syn Władysława, ostatni ordynat opinogórski z linii opinogórskiej Krasieńskich), hrabia Józef Krasieński (pierwszy ordynat z linii radziejowickiej Krasieńskich), przeniesiono tam także ciała rodziców Wincentego: Jana i Antoniny z Czackich. Ponadto w kryptach spoczęło ciało Amelii Załuskiej oraz serca: gen Mikołaja Bronikowskiego i barona Franciszka Girardota, a także ciała Heleny ze Stadnickich Krasieńskiej i Karoliny z Mycielskich Krasieńskiej.

budowli była hrabina Róża z Potockich Krasińska, wdowa po ordynacie Władysławie Krasińskim. Budowę nowego kościoła rozpoczęto w 1874 r. Przed budową nowego kościoła w 1874 r. do kaplicy grobowej (dolnej) dobudowano drewnianą przystawkę z dwoma prostokątnymi oknami w ścianach bocznych, tam też przeniesiono nabożeństwa na czas budowy nowego kościoła, który powstawał w miejscu rotundy. W tym samym czasie rozebrano drewnianą nawę, dostawioną do rotundy, zapewne z tych materiałów zrobiono wspomnianą dobudówkę do kaplicy dolnej. W 1875 r. otrzymano zgodę od konsystorza pułtuskiego na przeniesienie nabożeństw z kaplicy dolnej do nowobudowanego kościoła⁷⁶.

Ołtarz główny początkowo był ten sam, który był w rotundzie. W 1885 r. wstawiono do kościoła ołtarz i ambonę przeniesione z kościoła w Kodniu, który Rosjanie zamienili na cerkiew. Ambona kodeńska pozostaje w kościele opinogórskim do dzisiaj, zaś ołtarz hrabia Edward Krasiński zwrócił kościołowi w Kodniu, w latach 20. XX w., fundując nowy ołtarz do kościoła opinogórskiego. W lutym 2018 r., podczas renowacji ambony, odnaleziono dokument potwierdzający przeniesienie ambony z Kodnia do Opinogóry⁷⁷.

Od lipca 1866 r. Opinogóra była już samodzielną parafią⁷⁸. Nie była to inicjatywa Krasińskich, ale skutek sytuacji politycznej po powstaniu styczniowym. Kościoły straciły część swoich dóbr, w tym także fara ciechanowska, co spowodowało, że proboszczowie pozbywali się filii, których nie byli w stanie utrzymać. W Ciechanowie kasacie uległ klasztor augustianów, obecnych w mieście od XIII w. W 1864 r. proboszcz ciechanowski ks. Józef Kwiatkowski zrezygnował z Opinogóry zarówno jako z beneficjum jak i filii parafii ciechanowskiej, o czym konsystorz pułtuski informuje bpa Wincentego Popiela⁷⁹. To spowodowało, że

⁷⁶ 22 lipca 1874 r. ks. A. Miecznikowski informował konsystorz, że: *dostawiona została przystawka do dolnej kaplicy dla pomieszczenia więcej wiernych parafian*. Za błędne należy uznać twierdzenie Janusza Królika powtórzone przez M. M. Grzybowskiego, że: *architekt musiał w nową budowlę wtopić istniejącą świątynię*. Gdyby prezbiterium obecnego kościoła stanowiła rotunda fundowana przez Wincentego Krasińskiego, to prezbiterium byłoby wpisane w okrąg, ewentualnie półokrąg, tymczasem prezbiterium nowego kościoła jest wpisane w prostokąt i nie odpowiada także rozmiarami pierwotnej rotundzie – W. J. Górczyk, *Kościół w Opinogórze ufundowany przez generała Wincentego Krasińskiego*, s. 71-73.

⁷⁷ Tekst brzmi: *Ołtarz i ambona przeniesione są z Kodnia, bo tam Moskale wyrzucili, bo potrzebowali mieć cerkiew. Ołtarz wielki jest ten sam, co była w nim Matka Boska Kodeńska. Hrabowie Krasińscy restaurowali to wszystko, Fabrykant Zakrzewski pozłocił, Stolarz postawił. Teofil Zakrzewski, Franciszek Kowalski, Franciszek Gregołałtys Warszawa 29 maja 1885 roku.*

⁷⁸ „Przegląd Katolicki”, nr 50 z 11 grudnia 1890, s. 796.

⁷⁹ 7 I 1864. *Konsystorz pułtuski do biskupa W. Popiela*, [w:] *Materiały do dziejów Opinogóry*, s. 77.



Ryc. 10. Kościół w Opinogórze fundacji Róży Krasińskiej (lata 70. XIX w.).

Fot. W. J. Górczyk.

komendarz ks. Antoni Miecznikowski rozpoczął starania o probostwo opinogórskie. Z protokołu z 16 lutego 1865 r. wiemy, że ks. Miecznikowski objął Opinogórę, ale ciągle jako probostwo filialne⁸⁰. Po ukazie carskim przy parafii opinogórskiej, jako uposażenie proboszcza, pozostało 3 morgi i 284 pręty gruntu ornego, ogród warzywny i owocowy, zaś proboszcz opinogórski jako zakwalifikowany do klasy trzeciej otrzymywał pensję 300 rubli rocznie⁸¹. W tej sytuacji ordynat opinogórski Władysław hrabia Krasiński (wnuk Wincentego) starał się o formalne zatwierdzenie już nie filii, ale samodzielnej parafii w Opinogórze, co nastąpiło w 1866 r., o czym informuje „Przegląd Katolicki”: *na mocy Najwyższego Rozporządzenia z dnia 2 (14) lipca 1866 r. powstała tu samodzielna parafia*⁸².

Przy kościele, od początku jego istnienia, funkcjonuje cmentarz na którym chowano przyjaciół i służbę Krasińskich, a także miejscową ludność. Wiele nagrobków na tym cmentarzu także było fundacji Krasińskich.

Hrabia Wincenty Krasiński w 1836 r. nabył Pałuki i stał się kolatorem tamtejszego kościoła parafialnego⁸³. Po śmierci ks. Józefa Freszkowskiego, udzielił prezenty na probostwo pałuckie ks. Franciszkowi Ksaweremu Nałęczowi, które ten objął w 1841 r. Poprawne relacje, które łączyły nowego proboszcza pałuckiego z Wincentym Krasińskim skutkowały min. tym, że w latach 1841–1843 Wincenty Krasiński ufundował (pokrył ¾ wydatków) wspólnie z parafianami nowy kościół parafialny. Architektem neogotyckiego kościoła był Józef Iżycki i Michał Jakub

⁸⁰ 16 II 1865. *Protokół tradycyjny*, [w:] *Materiały do dziejów Opinogóry*, s. 83.

⁸¹ M. M. Grzybowski, op. cit., s. 17-18.

⁸² „Przegląd Katolicki”, nr 50 z 11 grudnia 1890, s. 796.

⁸³ Pałuki w 1844 r. weszły w skład ordynacji opinogórskiej.

Miklaszewski⁸⁴. Kościół jednonawowy, orientowany, na planie prostokąta, był konsekrowany 17 sierpnia 1845 r., przez bpa Tadeusza tubieńskiego, sufragana kaliskiego⁸⁵. Konsekracja była połączona z wprowadzeniem relikwii św. Bonifacego, które Krasiński otrzymał od papieża Grzegorza XVI.

Hrabia pokrył także część kosztów budowy nowej plebani w 1849 r., w tym wypadku spora część sumy potrzebnej na budowę pochodziła z zasobów samej parafii, pozostawionych jeszcze przez ks. Freszkowskiego. Wiadomo, że ks. Freszkowski wygrał przed sądem zaległe sumy z dziesięcin należnych parafii z Opinogóry w kwocie 2 415 złp i 3 gr., do tej sumy Freszkowski przed śmiercią dołożył 6 tys. złp.⁸⁶

Dobre relacje z kolatorem leżały w interesie przede wszystkim proboszcza, a nie Wincentego Krasińskiego. Najlepiej obrazuje to przykład ks. Freszkowskiego i ks. Natęcza.

Ks. Freszkowski przez kilkadziesiąt lat swego urzędowania nie był w stanie zrobić tego co ks. Natęcza zrobił w kilka lat dzięki wsparciu finansowemu gen. Krasińskiego. W „Przeglądzie Katolickim” o parafii pałuckiej czytamy:

[...] słowem całą materialną pomyślność swoją obecną, to beneficjum hojności hr. Krasińskiego, przy współudziale parafii i zabiegach ks. Natęcza zawdzięcza⁸⁷.

Pozostałe fundacje

Artykuł poruszył tylko zagadnienie głównych fundacji kościelnych na Mazowszu, które były dziełem rodu Krasińskich. Wśród dużo mniejszych fundacji Krasińskich należy wspomnieć o kaplicy w Modle należącej do parafii w Lekowie, gdzie Krasińscy byli kolatorami. W wizytacji parafii lekowskiej z 1775 r. zapisano, że:

W dobrach w Modle WłmćP Ludwika Krasińskiego, generała adiutanta jest kaplica, milą od kościoła parafialnego lekowskiego odległa czy konsekrowana nie masz wiadomości. Patronem onej jest pomieniony WłmćP Krasiński. Funduszu nie masz żadnego [...] Indult na odprawianie mszy w niej wystarał się tenże WłmćP Krasiński⁸⁸.

Wracając do osoby Kazimierza Krasińskiego, oboźnego królewskiego, należy wspomnieć, że z jego fundacji odnowiono w latach 1786-89 kościół św. Klary i Józefa w Przasnyszu, przy klasztorze bernardynek



Ryc. 11. Kościół w Pałukach fundacji wspólnej Wincentego Krasińskiego i parafian (1841–1843)
Fot. W. J. Górczyk

i rozbudowano sam klasztor (obecnie kościół i klasztor klarysek – kapucynek)⁸⁹.

Z fundacji Wincentego Krasińskiego odnowiono farę ciechanowską, która w latach 1807–1827 była w ruinie. W wizytacjach znajdujemy zapis:

Dachu tylko nowego potrzeba na którego wystawienie nowego Jaśnie wielmożny generał hrabia Krasiński dóbr opinogórskich pan dziedziczny, którego wieś znajdują się w parafii ciechanowskiej, widząc ten wspaniały kościół za bytnością swoją w Ciechanowie, łaskawie zaofiarował zł.

⁸⁴ I. Galicka, H. Sygietyńska, op. cit., s. 49.

⁸⁵ „Kurier Warszawski”, nr 254 z 5 października 1845.

„Przegląd Katolicki”, nr 49 z 8 grudnia 1881 r, s. 798.

⁸⁷ Ibidem.

⁸⁸ *Materiały do dziejów Ziemi Płockiej*, s. 96.

⁸⁹ I. Galicka, H. Sygietyńska, *Przasnysz i okolice*, [w:] *Katalog zabytków sztuki w Polsce. t. 10 [Dawne województwo warszawskie]*, z. 18, Warszawa: Instytut sztuki PAN 1980, s. 31.

6000 i drzewa z borów swoich blisko Ciechanowa będących co potrzeb, którego tak wielkiej ofiary dowód na piśmie przez niego uczyniony zatęczam⁹⁰.

Wincentemu Krasińskiemu kościół farny w Ciechanowie zawdzięcza także sprowadzenie relikwii św. Feliksa Męczennika w 1840 r.

Działalność fundacyjna rodu z Krasnego nie ograniczała się do Mazowsza. Jedną z najokazalszych fundacji Krasińskich jest kościół i klasztor karmelitów starej obserwy (zwanych też trzewickowymi) w Woli Gułowskiej, obecnie diecezja siedlecka. Fundatorami tutaj byli Ludwik Krasiński († po 1644), kasztelan ciechanowski i starosta płocki oraz Stanisław Krasiński. Ten pierwszy był właścicielem Woli Gułowskiej i uzyskał zgodę na tę fundację od bpa krakowskiego Jana Alberta Wazy. Zapisał on na ten cel w 1633 r. 2 000 złp., a w 1639 r. zapisał 10 000 złp. Stanisław Krasiński w 1658 r. zapisał 20 000 zł, a w 1661 r. Ludwik Krasiński zapisał kolejne 20 000 złp.⁹¹ O rozmachu tej fundacji niech świadczy fakt, że bazylikowy, trójnawowy kościół był wznoszony etapami przez ponad 100 lat, a fundacja była wspomagana także przez inne rody (min. Firlejów).

Mniej okazałe, ale równie ciekawe są kaplice w obecnej diecezji kieleckiej. Pierwszą jest XVII wieczna kaplica pw św. Barbary przy kościele w Lisowie, którą Krasińscy ufundowali jako kaplicę grobową swojego rodu. Łukasz Piotr Młynarski określił ją jako *jeden z ciekawszych rodowych obiektów sepulkralnych w dawnym województwie sandomierskim*⁹². Drugą jest kaplica loretańska przy ówczesnym kościele bernardynów (obecnie karmelitów bosych) w Piotrkowicach, którą wybudowano w latach 1770-1776, z fundacji Stanisława Krasińskiego († 1762), który zapisał w testamencie fundusze na ten cel, a po śmierci spoczął w kaplicy, która stała się jego mauzoleum⁹³. Również prawosławna gałąź Krasińskich nie stroniła od

fundacji kościelnych. Z fundacji prawosławnych cerkwi słynął Bazyl Krasiński, starosta homelski i propojski i chorąży smoleński, który dał także zapis na monaster św. Symeona w Brześciu⁹⁴.

Warto zwrócić uwagę, że w przypadku fundacji klasztoru oprócz wymiaru materialnego równie ważny jest także wymiar ludzki, aby klasztor funkcjonował ktoś musi zorganizować życie wspólnoty zakonnej i ten obowiązek spada na barki przełożonej czy przełożonego zakonnego, którzy organizują fundację pod względem administracyjnym i religijnym. W przypadku fundacji przasnyskiej bernardynek wiemy, że pierwszą przełożoną klasztoru przasnyskiego (1606), była Krasińska⁹⁵. Nie znamy jej imienia, ale w tym czasie w klasztorze bernardynek w Warszawie, skąd przybyły na fundację bernardynki do Przasnysza, były dwie Krasińskie: Anna (przełożona klasztoru warszawskiego) i Marianna, i to któraś z tych dwóch była pierwszą przełożoną klasztoru przasnyskiego⁹⁶. Na pewno Krasińska jest wymieniana jako pierwsza przełożona, czyli w 1606 r., i jako przełożona w 1622 r.⁹⁷ Możliwe, że ta sama była dwukrotnie przełożoną, ale z całą pewnością po pierwszym okresie fundacji musiała powrócić do klasztoru warszawskiego, bo w 1613 r. Anna jest przełożoną, a Marianna dyskretną (czyli zasiadała w radzie klasztoru) w Warszawie, w tym właśnie roku Anna jako przełożona posłała siostry na fundację do Wielunia⁹⁸. Jest możliwe, że w 1622 r. któraś z sióstr Krasińskich (możliwe, że ta sama, która była przełożoną w 1606 r.) powróciła do Przasnysza. Wówczas możemy przyjąć, że pierwsza kadencja Krasińskiej jako przełożonej przasnyskiej przypada na lata 1606-1609. Z jednej strony jest to okres trzyletni, czyli taki jak wynosi kadencja urzędów u bernardynek, z drugiej strony w 1609 r. położono kamień węgielny pod budowę murowanego klasztoru i kościoła. Więc Krasińska była przełożoną w pierwszym okresie fundacji. Zaś jej powrót na urząd przełożonej w 1622 r. może być związany z faktem, że właśnie w tym roku spłonął kościół, więc możliwe, że powróciła, aby dopilnować jego odbudowy. W tym wypadku to właśnie Krasińską możemy uznać za

⁹⁰ *Materiały do dziejów Ziemi Płockiej*, s. 16.

⁹¹ Por. Z. Tabaj, *Kościół parafialny dawniej Karmelitów Trzewickowych w Woli Gułowskiej*, „Roczniki Humanistyczne”, 1967, t. 15, s. 95-106; I. Rolska, *The history of the foundation of the Calced Carmelite Church in Wola Gułowska*, „Folia Historica Cracoviensia”, 2016, 22, s. 377-398.

⁹² Ł. P. Młynarski, *Kilka uwag na temat wartości artystycznych i ideowych kaplicy grobowej Krasińskich przy kościele parafialnym p.w. św. Mikołaja w Lisowie*, [w:] *Franciszka z Krasińskich Wettyn Księżna Kurlandii i Semigalii, prababka dynastii królów włoskich*, red. D. Kalina, R. Kubacki, M. Wardzyński, Kielce – Lisów 2012, s. 127.

⁹³ B.J. Wanat, *Maryjne sanktuarium w Piotrkowicach k/Buska*, Kraków 1987, s. 106-107; Ł. P. Młynarski, *Kilka uwag na temat wartości artystycznych i ideowych kaplicy grobowej Krasińskich przy kościele parafialnym p.w. św. Mikołaja w Lisowie* [w:] *Franciszka z Krasińskich Wettyn Księżna Kurlandii i Semigalii, prababka dynastii królów włoskich*, red. D. Kalina, R. Kubacki, M. Wardzyński, Kielce – Lisów 2012, s. 130.

⁹⁴ W.J. Górczyk, *Gałąź prawosławna i kalwińska Krasińskich herbu Ślepowron z Krasnego*, „Gdański Rocznik Ewangelicki”, 2019, nr 13, s. 41.

⁹⁵ *Encyklopedia Kościelna* podaje błędną datę fundacji 1622 r. – *Encyklopedia Kościelna*, t. 2, s. 231; A. Brykczyński, *Kronika zgromadzenia Panien Bernardynek w Przasnyszu*, „Kwartalnik Teologiczny” 1902, z. 1-2, s. 32 i 39; M. Borkowska, *Zakonnice pominięte w tablicach genealogicznych Dworzaczka*, „Nasza Przeszłość” 2002, t. 97, s. 276.

⁹⁶ *Ibidem*, s. 275-276.

⁹⁷ A. Brykczyński, *Kronika zgromadzenia Panien Bernardynek w Przasnyszu*, „Kwartalnik Teologiczny” 1902, z. 1-2, s. 39.

⁹⁸ M. Borkowska, *Zakonnice pominięte w tablicach genealogicznych Dworzaczka*, s. 275.

fundatorkę, bowiem jest nie tylko pierwszą przełożoną, ale jest to okres wzmożonych prac przy fundacji (budowa i odbudowa kościoła). Jednak o tytuł fundatorki zabiegała w 1695 r. księżniczka Katarzyna Załuska. Jej zabiegi zostały odrzucone, ale obecnie często bywa podawana jako fundatorka, możliwe, że po śmierci przyznano jej ten tytuł, ale raczej wynika to z jej ambicji i koneksji (była siostrą bpa Załuskiego) niż z faktycznej roli fundatorki. Załuska przybyła do klasztoru przasnyskiego dopiero w 1683 r. przełożoną została w 1687 r.⁹⁹ Bez względu na jej zasługi przy kolejnej odbudowie kościoła należy pamiętać, że kościół już wcześniej był wybudowany i odbudowywany, więc do czasów Załuskiej, nie tylko Krasińska, ale i kilka pokoleń bernardynek włożyło w fundację dużo swojej pracy.

Inną Krasińską, która brała udział w fundacjach klasztornych była benedyktynka toruńska Elżbieta († po 1643 r.), córka Mikołaj Krasińskiego podkomorzego różańskiego (†1618)¹⁰⁰. Była ona w śród pierwszych sióstr udających się na fundację benedyktynek do Drohiczyzna w 1623 r., a w 1628 r. na fundację do Łomży¹⁰¹.

Nie sposób nie wspomnieć o Marii Cecylii Krasińskiej (†1693) – córce kasztelana płockiego Stanisława Krasińskiego (†1654) i podopiecznej wojewody płockiego Jana Kazimierza Krasińskiego – warszawskiej wizytce, która od 1688 r., jako matka przełożona zarządzała i organizowała nową fundację wizyttek w Krakowie. Troską Krasińskiej pozostawało organizowanie wszystkich prac i zapewnienie odpowiedniego uposażenia dla klasztoru, m.in. doprowadziła do sprzedaży majątku w Piotrkowicach, aby zakupić bardziej dochodowy majątek. Za jej kadencji udało się przenieść krakowskim siostronom wizytkom do nowego budynku klasztorowego na ulicy Krowoderskiej. O Marii Cecylii Krasińskiej warto pamiętać także (albo przede wszystkim) z innego powodu. Ta zakonnica czynnie włączyła się w działalność translatorską

i wydawniczą wizyttek warszawskich. Przetłumaczyła z języka francuskiego Kutumiarcz, który poprzedzony wstępem jej autorstwa, został wydany w 1682 r.¹⁰² Tym samym zastąpiła jako tłumaczka, oraz jedna z pierwszych Polek, której praca ukazała się drukiem (obok Anny Teresy Piotrkowczykowej i współsiostry Krasińskiej – s. Katarzyny Krystyny Branickiej)¹⁰³.

Zakończenie

Fundacje kościelne Krasińskich na Mazowszu są skupione przede wszystkim w jego północno-wschodniej części (Krasne, Opinogóra, Pałuki, Krasnosielc, Przasnysz, Modła), co jest zrozumiałe biorąc pod uwagę ich gniazdo rodowe. Niemniej okazałe fundacje znajdziemy na pograniczu mazowiecko-podlaskim (Węgrów) i Lubelszczyźnie (Wola Gułowska). Możemy też zauważyć, że są to przede wszystkim fundacje poczynione dla zakonów, a nawet tam gdzie wcześniej kościoły były obsługiwane przez księży diecezjalnych Krasińscy starali się zmienić je w fundacje zakonne (Krasne, Węgrów). Oddzielnych badań wymaga działalność zakonnic z rodu Krasińskich. Bernardynki Anna i Marianna Krasińskie, wizytka Maria Cecylia Krasińska, czy benedyktynka Elżbieta Krasińska, również miały udział w fundacjach, chociaż w innym wymiarze. Zakonnic z tego rodu, które odciśnięty swoje piętno było więcej. Można wspomnieć tutaj o Eufrazji Krasińskiej, córce wojewody płockiego Stanisława (†1617), norbertance w klasztorze płockim czy Teofili Salomei Krasińskiej, klarysce krakowskiej (†1758).

¹⁰² AWiWa, Kutumiarcz i Directorium dla sióstr Zakonu Nawiedzenia, Warszawa 1682.

¹⁰³ Stwierdzenie Małgorzaty Borkowskiej OSB, że Maria Cecylia Krasińska jest prawdopodobnie pierwszą Polką, której praca ukazała się drukiem jest zbyt optymistyczne. Krasińska przetłumaczyła „Kutumiarcz” w 1681 r., ale wcześniej działalność translatorską i wydawniczą prowadziła krakowska mieszcanka Anna Teresa Piotrkowczykowa, zaś Katarzyna Krystyna Branicka, również wizytka warszawska, w tym samym roku przetłumaczyła *Wykłady naszej świętej matki Joanny Franciszki Fremiot*, również wydane w 1682 r. – AWiWa, *Kutumiarcz i Directorium dla sióstr Zakonu Nawiedzenia* (z przedmową Krasińskiej), Warszawa 1682.; *Wykłady naszej świętej matki Joanny Franciszki Fremiot* (z przedmową Branickiej), Warszawa 1682; Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie. Gabinet Starych Druków, A. T. Piotrkowczykowa, *Fawor Miłości Boskiej: Przez Cudowną Panięńskiego Serca zamianę S. Katarzynie Senenskiej Od Chrystusa Pana Oblubieńca tey wczyniony*, Kraków 1663, sygn. Sd.713.1221; M. Borkowska, *Leksykon zakonnic polskich...*, s. 150; K. Dębska, *Foremothers. First Women Translators in Poland*, „Studia Filologiczne Uniwersytetu Jana Kochanowskiego” 2016, nr 29, s. 167.

⁹⁹ M. Borkowska, *Leksykon zakonnic polskich epoki przedrozbiorowej*, t. 2, Polska Centralna i Południowa, Warszawa 2005, s. 94.

¹⁰⁰ Zapisana jako Elzka, podkomorzanka poznańska, jednak możemy uważać na podstawie kroniki benedyktynek toruńskich, że była córką podkomorzego różańskiego, bowiem zapisano tam pod Rokiem Pańskim 1618: *zmarł Mikołaj Krasiński podkomorzy różański*. Taka informacja byłaby dziwna w kronice benedyktynek w Toruniu, gdyby nie chodziło o ojca jednej z tamtejszych zakonnic.

¹⁰¹ *Kronika benedyktynek toruńskich*, wyd. W. Szoltdrski, Pelplin 1934, s. 81; M. Borkowska, *Zakonnice pominięte przez Dworzaczka*, s. 275.

Bibliografia

Źródła archiwalne

- Archiwum Diecezjalne w Drohiczyńnie
Akta Parafii Wniebowzięcia, sygn. III/Q/1/B, III/Q/1.
- Archiwum Diecezjalne w Płocku
Akta wizytacji archidiaconatu płockiego z 1609 r., sygn. 5.
Akta wizytacji archidiaconatu płockiego z 1598–1599 r., sygn. 5.
Krasne. Akta wizytacji 1844–1846, [b. sygn.].
Acta episcopalia, sygn. 46.
- Archiwum Główne Akt Dawnych
Centralne Władze Wyznaniowe Królestwa Polskiego, sygn. 710, 711.
Ciechanowskie grodzkie perpetuitatis, sygn. 104.
- Archiwum Reformatów w Krakowie
Acta originalia A.R.P. Joachimi Stanzel (1686–1689).
I. G. Chomiuk, *Zarys historii klasztoru [...] w Węgrowie w latach 1668–1865*, Kraków 1999 [maszynopis].
Erectiones Omnium Almae Antonianae Provinciae Majoris Poloniae...
Kronika parafialna węgrowska.
Protocolum Actorum in quo Ecclesiae et Convents Vegroviensis...
Protocolum conventus vengroviensis... (1679–1720).
Stan personalny i sprawy gospodarcze reformatów węgrowskich (1793–1858).
Statuta provinciae S. Antonii Maioris Poloniae ordinis S. Francisci Minorum Reformatum, Warszawa 1663.
- Archiwum Wizytek Warszawskich
K. K. Branicka, *List (przemowa)*, [w:] *Wykłady naszej świętej matki Joanny Franciszki Fremiot*, Warszawa 1682.
M. C. Krasińska, *List (przedmowa)*, [w:] *Kutumiarz i Directorium dla siostr Zakonu Nawiedzenia*, Warszawa 1682.
Księga obłóczyn.
Księga posagów.
Księga ślubów.
Wyjątki z życia s. Marii Cecylii Krasińskiej, [w:] *Życiorysy siostr 1654–1769*.
- Biblioteka Narodowa
A. Wolff, *Inwentarz Dokumentów Biblioteki Ordynacji Krasińskich*, sygn. Rps 8376 IV
J. Wolski, *Konsekracja kościoła duchownego przez [...] Ducha Świętego odprawiona w święta świąteczne przy poświęceniu dwóch kościołów, farnego y oycow reformatów w Węgrowie*, Warszawa 1711, sygn. mf. B3891.
- Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie. Gabinet Starych Druków
A. T., Piotrkowczykowa, *Fawor Miłości Boskiej: Przez Cudowną Panieńskiego Serca zamianę S. Katarzynie Senenskiej Od Chrystusa Pana Oblubieńca iey wczyniony*, Kraków 1663, sygn. Sd.713.1221.

Prasa

- „Korespondent Płocki” 1880, 1886.
„Przegląd Katolicki” 1881, 1890.
„Kurier Warszawski” 1845.

Opracowania

- A. Boniecki, *Herbarz polski*, t. 12, cz. 1, Warszawa 1908.
A. Borkiewicz-Celińska, *Osadnictwo ziemi ciechanowskiej w XV wieku (1370–1526)*, Wrocław-Warszawa-Kraków 1970.
M. Borkowska, *Leksykon zakonnic polskich epoki przedrozbiorowej*, t. 2, *Polska Centralna i Południowa*, Warszawa 2005.
M. Dąbkowska, *Problematyka konserwatorska konwentów zakonu reformatów prowincji wielkopolskiej*, [w:] *Ruiny zabytków sakralnych- ochrona i adaptacja do nowych funkcji: Materiały Międzynarodowej Konferencji Naukowej*, Gubin 6-8 listopada 2008 r., Gubin 2008.
H. Faryna-Paszkiwicz, M. Omilanowska, R. Pasieczny, *Atlas zabytków architektury w Polsce*, Warszawa 2003.
I. Galicka, H. Sygietyńska, *Ciechanów i okolice*, [w:] *Katalog zabytków sztuki w Polsce*, t. 10, [Województwo warszawskie], z.1, Warszawa 1977.
I. Galicka, H. Sygietyńska, *Przasnysz i okolice*, [w:] *Katalog zabytków sztuki w Polsce*, t. 10 [Dawne województwo warszawskie], z. 18, Warszawa 1980.
H. Gawarecki, *Pamiętnik historyczny płocki*, t. 2, Warszawa 1830.
W. J. Górczyk, *Krótką historia kościoła i klasztoru poreformackiego w Węgrowie*, Węgrów 2020.

- W.J. Górczyk, *Szlakiem Klasztorów Poreformackich, Węgrów* 2020.
- M.M. Grzybowski, *Parafia św. Zygmunta w Opinogórze, Płock* 2014.
- S. Kieniewicz, *Krasiński Wincenty (1782–1858)*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 15, Wrocław 1970.
- Kronika benedyktynów toruńskich*, wyd. W. Szoltdrski, Pelplin 1934.
- A i M. Kurtyczkowie, *Zegrze – Wola Kiełpińska. Dzieje Parafii i okolic, Wola Kiełpińska* 2001.
- Materiały do dziejów Opinogóry na podstawie archiwaliów diecezjalnych*, oprac. M.M. Grzybowski, Płock 2014.
- Materiały do dziejów Ziemi Płockiej. Z archiwów diecezjalnych płockich XIX w.*, oprac. M.M. Grzybowski, Płock 1999.
- Ł.P. Młynarski, *Kilka uwag na temat wartości artystycznych i ideowych kaplicy grobowej Krasińskich przy kościele parafialnym p.w. św. Mikołaja w Lisowie*, [w:] *Franciszka z Krasińskich Wettyn Księżna Kurlandii i Semigalii, prababka dynastii królów włoskich*, red. D. Kalina, R. Kubacki, M. Wardzyński, Kielce-Lisów 2012.
- K. Niesiecki, *Herbarz Polski*, t. 5, Lipsk 1840.
- B. Paprocki, *Herby rycerstwa polskiego, zebrane i wydane r. p. 1584*, wyd. K.J. Turowski, Kraków 1858.
- M. Piotrowska, *Drążewo. Historia wsi, kościoła i parafii*, [w:] *Kościół pod wezwaniem Najświętszego serca Jezusa z Drążewa*, red. R. Piotrowski, Muzeum Wsi Mazowieckiej w Sierpcu [b.r.w.].
- R. Piotrowski, *O budynku i jego translokacji*, [w:] *Kościół pod wezwaniem Najświętszego serca Jezusa z Drążewa*, red. R. Piotrowski, Muzeum Wsi Mazowieckiej w Sierpcu [b.r.w.].
- A. Przyboś, *Krasiński Jan Dobrogost*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 15, Wrocław-Warszawa-Kraków 1970, s. 180-182.
- B.J. Wanat, *Maryjne sanktuarium w Piotrkowicach k/Buska*, Kraków 1987.
- K. Woźniak, *Kraj w obrazach. Zbiór fotografii najbardziej uwagi godnych miast, okolic, zabytków starożytności i dzieł sztuki, Seria I, Królestwo Polskie*, Kraków 1899.
- T. Żebrowski, *Kościół (XIV-początek XVI w.)*, [w:] *Dzieje Mazowsza*, red. H. Samsonowicz, t. 1, Pułtusk 2006.

Artykuły

- A. Białczak, *W stulecie budowy kościoła parafialnego pw. Narodzenia Najświętszej Panny Marii w Baranowie*, „Zeszyty Naukowe Ostrołęckiego Towarzystwa Naukowego” 2014, nr 28.
- A. Białczak, *Z dziejów parafii Baranowo*, „Zeszyty Naukowe Ostrołęckiego Towarzystwa Naukowego” 1995, nr 9.
- M. Borkowska, *Zakonnice pominięte w tablicach genealogicznych Dworzaczka*, „Nasza Przeszłość” 2002, t. 97.
- A. Brykczyński, *Kronika zgromadzenia Panien Bernardynek w Przasnyszu*, „Kwartalnik Teologiczny” 1902, z. 1-2.
- M. Chojnacka, M. Paluch, *Założenie pałacowo-parkowe w Radziejowicach jako część potencjału turystyki kulturowej Mazowsza Zachodniego*, „Turystyka Kulturowa” 2014, nr 5.
- U. Dembicka, *Z dziejów Krasnosiela i jego okolic (1386–1896)*, „Zeszyty Naukowe Ostrołęckiego Towarzystwa Naukowego” 1994, t. 8.
- H. Fołwarski, *Poczet opatów klasztoru kanoników regularnych w Czerwińsku*, „Nasza Przeszłość” 1959, t. 6.
- B. Fortuna-Antoszkiewicz, J. Łukaszewicz, *Zabytkowy zespół alej w Radziejowicach – kulturowe dziedzictwo Mazowsza Ocena stanu zachowania i wartości obiektu*, „Mazowsze. Studia Regionalne” 2018, nr 24.
- W.J. Górczyk, *Gałąź prawosławna i kalwińska Krasińskich herbu Ślepowron z Krasnego*, „Gdański Rocznik Ewangelicki” 2019, t. 13.
- W.J. Górczyk, *Kościół farny w Ciechanowie oraz jego związki z Krasińskimi*, „Amor Patrie Nostra Lex” 2017, z. 4.
- W.J. Górczyk, *Kościół i prepozytura bartolomitów w Węgrowie fundacji Jana Dobrogosta Krasińskiego, wojewody płockiego, w świetle materiałów z Archiwum Diecezjalnego w Drohiczyńcu*, „Rocznik Towarzystwa Naukowego Płockiego” 2019, t. 11.
- W.J. Górczyk, *Kościół reformatów w Węgrowie fundacji wojewody płockiego, starosty opinogórskiego i przasnyskiego, Jana Dobrogosta Krasińskiego herbu Ślepowron*, „Notatki Płockie” 2018, nr 1.
- W.J. Górczyk, *Kościół w Opinogórze ufundowany przez generała Wincentego krańskiego*, „Rocznik Towarzystwa Naukowego Płockiego” 2018, nr 10.
- W.J. Górczyk, *Prepozytura kanoników regularnych laterańskich w Krasnem na Mazowszu (1681–1819), fundacji Krasińskich herbu Ślepowron*, „Nasza Przeszłość” 2019, nr 132.
- W.J. Górczyk, *Reformaci w Węgrowie. Architektura kościoła i miejsce fundacji węgrowskiej na tle działalności fundacyjnej Krasińskich*, „Drohiczyński Przegląd Naukowy” 2018, nr 10.
- A. Kowalczyk, *Biblioteka kanoników regularnych w czerwińsku*, „Notatki Płockie” 2009, nr 1.
- Z. Łabaj, *Kościół parafialny dawniej Karmelitów Trzewickowych w Woli Gułowskiej*, „Roczniki Humanistyczne” 1967, t. 15.
- F. Łydyński, *Dzieje kościoła w Krasnem*, „Mazowsze” 1996, nr 7.
- D. Przyłubska, *Nagrobek Andrzeja i Katarzyny Krasińskich w kościele w Krasnem*, „Mazowsze” 1996, nr 7.
- A. Salina, *Zegrzyńskie spisy parafian z 1786 i 1787 r. – edycja źródła*, „Studia Geohistorica” 2020, nr 8.
- H. Samsonowicz, *Freski Sebastiana Ecksteina w kościele w Krasnem*, „Mazowsze” 1996, nr 7.
- I. Rolska, *The history of the foundation of the Calced Carmelite Church in Wola Gułowska*, „Folia Historica Cracoviensia” 2016, nr 22.

Strony internetowe

M. Laskowska-Adamowicz (oprac.), Zespół kościoła par. pw. św. Kazimierza królewicza

<https://zabytek.pl/pl/obiekty/radziejowice-zespol-kościola-par-pw-sw-kazimierza-królewicza> [dostęp: 13.09. 2021].

<http://www.klasztorwegrow.pl>

<https://zabytek.pl>

CHURCH FOUNDATIONS OF THE KRASIŃSKIS IN MAZOVIA. AN OUTLINE OF ISSUES

Summary

The church at the Krasińskis' Krasne estate was the most important among the foundations established by the family in Mazovia region. The governor (voievod) of Płock Jan Dobrogost Krasiński was one of greatest church founders in the family. He endowed two Baroque temples in Węgrów (the church of Reformed Franciscans and the parish church). Kazimierz Krasiński, who held the office of praefectus curruum, founded the church in Krasnosielec while general Wincenty Krasiński endowed churches in Opinogóra and Pałuki. It is worth noting that nuns from the Krasiński family also contributed to church foundations, as was the case of the first prioress of the Bernardine Sisters Anna or Marianna Krasińska, who founded the convent in Przasnysz (1622). Also, Benedictine nun of Toruń Elżbieta Krasińska (died after 1643) was among the first nuns to join the Benedictine foundation in Drohiczyn in 1623 and in 1628 – the foundation in Łomża.

Keywords: The Krasińskis, Mazovia, Church, parish